

**MƏİŞƏT ZORAKILIĞININ YAYILMA
SƏVIYYƏSİNİN VƏ ONU TÖRƏDƏN
SƏBƏBLƏRİN MONİTORİNQİ ÇƏRÇİVƏSİNDƏ
AİLƏ, QADIN VƏ UŞAQ PROBLEMLƏRİ ÜZRƏ
DÖVLƏT KOMİTƏSİNƏ ÜNVANLANMIŞ
MÜRACİƏTLƏR ƏSASINDA APARILMIŞ
ARAŞDIRMAYA DAİR**

H E S A B A T

Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 2307 nömrəli,
2020-ci il 27 noyabr tarixli Sərəncamı ilə təsdiq edilmiş
"Azərbaycan Respublikasında məişət zorakılığı ilə
mübarizəyə dair 2020–2023-cü illər üçün"
Milli Fəaliyyət Planının 12.2.2-ci bəndinə əsasən hazırlanmışdır.

Bakı - 2021

İxtisarlarnın siyahısı	3
Qısa icmal	4
Giriş	5
I. Məişət zorakılığı ilə mübarizə sahəsində mövcud mexanizmlər	
1.1. Normativ-hüquqi baza	7
1.2. İnstitusional təsisatlar	8
1.3. Beynəlxalq öhdəliklər, prinsip və standartlar	10
II. Məişət zorakılığı ilə bağlı mövcud vəziyyət: müraciətlərin təhlili nəyi göstərir?	
2.1. Zorakılıq qurbanlarının yaş və cins bölgüsü	14
2.2. Zorakılıq qurbanlarının təhsil səviyyəsi üzrə bölgüsü	15
2.3. Zorakılıq qurbanlarının məşğulluq vəziyyəti üzrə bölgüsü	15
2.4. Zorakılıq törədənlər kimlərdir?	15
2.5. Qurbanların məruz qaldığı zorakılıq formaları	16
2.6. Məişət zorakılığının səbəbləri	18
2.7. Zorakılığa məruz qalmış qurbanların davranışları	19
2.8. Məişət zorakılığının fəsadları	21
III. Məişət zorakılığının qarşısının alınmasına yönəlik hüquqi və institusional mexanizmlərintəkmilləşdirilməsi istiqamətləri	
3.1. Normativ tənzimləmə və hüquq-mühafizə orqanlarının rolu	25
3.2. Məişət zorakılığı ilə mübarizəyə məsul şəxslərin potensialının artırılması	26
3.3. Məişət zorakılığını törətmiş şəxslər üçün proqramlar	27
3.4. Məlumatlılıq səviyyəsinin artırılması	27
Əlavələr	28
İstinadlar	38

İXTİSARLARIN SİYAHISI

AQUPDK	– Ailə, Qadın və Uşaq Problemləri üzrə Dövlət Komitəsi
CEDAW	– Qadınlara Qarşı Ayrı – seçkiliyin Bütün Formalarının Ləğv Edilməsi Haqqında Konvensiya
UNFPA	– BMT-nin Əhali Fondu
EIGE	– Avropa Gender Bərabərliyi İnstitutu
Aİ	– Avropa İttifaqı
AŞ	– Avropa Şurası
UN Women	– BMT-nin Qadınlar üzrə Agentliyi
ÜST	– Ümumdünya Səhiyyə Təşkilatı
UNDP	– BMT-nin İnkişaf Proqramı
STBM	– Sosial Tədqiqatlar üzrə Beynəlxalq Mərkəz
AIHK	– Avropa İnsan Hüquqları Konvensiyası
AİHM	– Avropa İnsan Hüquqları Məhkəməsi
İMAGES	– Kişilərin Gender Bərabərliyinə Münasibətinə Dair Beynəlxalq Tədqiqat
QRM	– Qadın Resurs Mərkəzi
MFP	– Milli Fəaliyyət Planı

QISA İCMAL

Araşdırmanın məqsədi məişət zorakılığının müxtəlif formalarının baş verməsinin səbəblərinin öyrənilməsi, məişət zorakılığının əsas fəsadlarının müəyyən edilməsi, məişət zorakılığı ilə mübarizədə mövcud hüquqi və institusional mexanizmlərin qiymətləndirilməsidir.

Araşdırma məişət zorakılığının yayılma səviyyəsinin və onu törədən səbəblərin monitorinqi çərçivəsində Ailə, Qadın və Uşaq Problemləri üzrə Dövlət Komitəsinə 2021-ci ilin ilk üç ayı ərzində ünvanlanmış müraciətlər əsasında aparılıb.

Araşdırma zamanı həmçinin məişət zorakılığına məruz qalmış şəxslər arasında sorğu keçirilib, məişət zorakılığı ilə mübarizə proqramlarının iştirakçısı olan vətəndaş cəmiyyəti təmsilçilərinin və vəkllərin rəyləri öyrənilib.

Araşdırma üzrə hesabatda məişət zorakılığının qarşısının alınmasına yönəlik mexanizmlərin təkmilləşdirilməsi istiqamətində təklif və tövsiyələr verilib.

GİRİŞ

Məişət zorakılığı heç bir mədəni, coğrafi, dini, sosial və iqtisadi sərhəd tanımayan qlobal problemdir. Məişət zorakılığı öz başlanğıcını gender bərabərsizliyindən götürür və insan hüquq və azadlıqlarının ciddi pozuntularından biri hesab edilir.

Zorakılığın fərd və cəmiyyət üçün ağır fəsadları vardır. O, müxtəlif səviyyələrdə inkişafı sarsıdır, fiziki, sosial və insan kapitalının dəyersizləşməsinə gətirib çıxarır. Məhz bu səbəbdən də beynəlxalq təşkilatlar və ayrı-ayrı ölkələr məişət zorakılığının qaynaqlandığı gender bərabərsizliyi və ayrıseçkilik problemlərinin həlli istiqamətində davamlı təşəbbüslər göstərirlər.

Məişət zorakılığı haqqında mövcud rəsmi məlumatlar problemin həqiqi miqyasını tam təsəvvür etməyə imkan vermir. Ümumdünya Səhiyyə Təşkilatı (ÜST) tərəfindən aparılan tədqiqat göstərib ki, dünyada hər üç qadından biri həyatı boyu öz intim partnyoru tərəfindən törədilən zorakılığın bu və ya digər forması ilə qarşılaşmışdır.¹

Avropada, o cümlədən Azərbaycanda müşahidə olunan mənzərə ümumən bütün dünyadakı vəziyyətlə bənzərlik təşkil edir. ÜST-ün qiymətləndirməsinə görə, həyatları ərzində intim partnyor tərəfindən qadınlara münasibətdə zorakılıq hallarının yayılması Avropa regionunda 25% təşkil edir.² Avropa Birliyinin (AB) bütün ölkələrində qadınlara münasibətdə zorakılıq problemi ilə bağlı tədqiqata əsasən, hər üç qadından biri 15 yaşına çatdığı andan fiziki və ya seksual formada zorakılığa məruz qalıb. Konkret olaraq intim partnyor tərəfindən zorakılığa gəlincə, AB-də nə vaxtsa kişi ilə münasibətdə olan qadınların 22%-i zorakılığa və kobud davranışa məruz qalıb.³ AB-nə daxil olmayan ölkələrdə qadınlara münasibətdə zorakılıqla bağlı vəziyyət mahiyyət etibarilə eynidir. Belə ki, qadınların 70%-i 15 yaşına çatdığı vaxtdan bu və ya digər formada zorakılığa, qadınların dördüdə biri (23%) məhz intim partnyoru tərəfindən fiziki və/və ya seksual zorakılığa məruz qalıb.⁴

Göründüyü kimi, gender əsaslı zorakılıq bütün dünya üçün həlli vacib mühüm problem olaraq qalmaqdadır. Ayrı-ayrı ölkələrdə, o cümlədən Azərbaycanda dövlət orqanları, yerli və beynəlxalq təşkilatlar tərəfindən problemi doğuran səbəblərin öyrənilməsi və onun qarşısının alınması istiqamətində çoxsaylı tədqiqatlar aparılmaqdadır. Belə tədqiqatlara misal olaraq, BMT-nin Əhali Fondunun (UNFPA) Azərbaycandakı Nümayəndəliyi, Azərbaycan Respublikasının Ailə, Qadın və Uşaq Problemləri üzrə Dövlət Komitəsi (AQUPDK), "Promundo" Beynəlxalq təşkilatı və Sosial Tədqiqatlar üzrə Beynəlxalq Mərkəz (STBM) tərəfindən "Azərbaycanda gender bərabərliyi və gender münasibətləri: mövcud vəziyyət və imkanlar" adlı kişilərin gender bərabərliyinə münasibətinə dair tədqiqatın (IMAGES) nəticələri üzrə hesabatı, UNFPA tərəfindən hazırlanmış "COVID-19: Gender Aspektləri (Cinsi və reproduktiv sağlamlığın və hüquqların müdafiəsi və gender bərabərliyinin təşviqi)" adlı texniki arayışı, Avropa İttifaqı (Aİ) tərəfindən maliyyələşdirilən, BMT-nin Qadınlar üzrə Agentliyi (UN Women) və BMT-nin Əhali Fondu (UNFPA) tərəfindən birlikdə həyata keçirilən "Avropa İttifaqı Gender Bərabərliyi naminə: Gender stereotiplərinə və gender əsaslı zorakılığa qarşı" proqramı çərçivəsində yerli tədqiqat təşkilatı olan "Sosial Tədqiqatlar Mərkəzi"nin dəstəyi ilə hazırlanmış "Azərbaycanda COVID-19 pandemiyasının qadın və kişilərin həyatına təsirinin sürətli qiymətləndirilməsi" adlı

¹ World Health Organization (2013), Global and regional estimates of violence against women: prevalence and health effects of intimate partner violence and non-partner sexual violence, Geneva, p. 16.

² Bu icmalda Avropa regionuna Azərbaycan, Albaniya, Gürcüstan, Litva, Moldova, Rusiya Federasiyası, Rumıniya, Serbiya, Türkiyə və Ukrayna daxil edilib.

³ Tədqiqat AB-nin 28 üzv-dövlətini əhatə edib. European Union Agency for Fundamental Rights (2014), Violence against women: an EU-wide survey. Results at a glance, Luxembourg, p. 9.

⁴ Tədqiqat 7 ölkəni – Albaniya, Bosniya və Herseqovina, Şimali Makedoniya, Serbiya, Ukrayna və Çernoqoriyanı əhatə edib. Organisation for Security and Co-operation in Europe (2019), OSCE-led survey on violence against women: Main report, Vienna, p. 32.

hesabat sənədini, BMT-nin Əhali Fondunun, Azərbaycan Respublikasının Ailə, Qadın və Uşaq Problemləri üzrə Dövlət Komitəsinin və Azərbaycan Respublikasının Vəkillər Kollegiyasının birgə əməkdaşlığı çərçivəsində hazırlanmış “Gender əsaslı zorakılıq qurbanlarına hüquqi yardım: milli və beynəlxalq müdafiə mexanizmləri” adlı tədris vəsaitini və s. sənədləri göstərmək olar.⁵

Bu araşdırmada da əsas məqsəd Ailə, Qadın və Uşaq Problemləri üzrə Dövlət Komitəsinə 2021-ci ilin ilk üç ayı ərzində ünvanlanmış müraciətlər əsasında məişət zorakılığının müxtəlif formalarının baş vermə səbəblərinin, məişət zorakılığının əsas fəsadlarının müəyyən edilməsi, məişət zorakılığı ilə mübarizədə mövcud hüquqi və institusional mexanizmlərin qiymətləndirilməsi, məişət zorakılığının qarşısının alınmasına yönəlik mexanizmlərin təkmilləşdirilməsi istiqamətində təkliflərin verilməsidir.

Araşdırma zamanı AQUPDK-ya ünvanlanmış 48 müraciət üzrə təhlil aparılmışdır. Bununla yanaşı, həm müraciət etmiş şəxslər, həm də Bakı və Gəncə şəhərlərində yerləşən sığınacaqlardakı qadınlar arasında sorğu keçirilmişdir. AQUPDK-ya müraciət edənlərlə sorğu telefon vasitəsilə, sığınacaqlarda olan şəxslərlə isə üzbəüz aparılmışdır. Sorğu prosesində BMT-nin Avropa İqtisadi Komissiyası üçün ekspert Henrica A.F.M. (Henriette) Jansen tərəfindən hazırlanmış “Qadınlara qarşı zorakılıq üzrə Modul”dan da istifadə olunmuşdur.

Araşdırma zamanı qeyd olunan istiqamətlər üzrə məlumatların təhlili ilə məhdudlaşmamışdır keyfiyyətli qiymətləndirmə nəzərə alınmaqla məişət zorakılığı ilə mübarizə proqramlarının iştirakçısı olan vətəndaş cəmiyyəti təmsilçiləri və ailə münasibətlərindən doğan mübahisələr üzrə hüquqi yardım göstərən vəkillər də cəlb edilmişdir.

Məişət zorakılığının ağır fəsadlarından biri olan son dövrlərdə artan intihar hallarına mətbuatda dərc olunan intihar xəbərlərinin təsirinin qiymətləndirilməsi üçün araşdırma çərçivəsində intiharlarla bağlı KİV-də dərc olunmuş məlumatların qısamüddətli monitorinqi də aparılmışdır.

Tədqiqat prosesində yerli və beynəlxalq qanunvericilik, digər mövcud tədqiqatlar və hesabatlar, xarici ölkələrin təcrübəsi də nəzərdən keçirilmişdir.

⁵ <https://azerbaijan.unfpa.org/az/publications>

I. MƏİŞƏT ZORAKILIĞI İLƏ MÜBARİZƏ SAHƏSİNDƏ MÖVCUD MEXANİZMLƏR

1.1. Normativ-hüquqi baza.

Məişət zorakılığı öz başlanğıcını gender bərabərsizliyindən götürür. Bu baxımdan, məişət zorakılığı ilə mübarizə sahəsində mövcud hüquqi mexanizmlərə ilk növbədə gender bərabərliyi aspektindən yanaşılmalıdır.

Azərbaycanda gender bərabərliyinin təmin olunmasının fundamental hüquqi əsasları Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyasında öz əksini tapıb. Konstitusiyanın 25-ci maddəsinə görə, hamı qanun və məhkəmə qarşısında bərabərdir və kişi ilə qadının eyni hüquqları və azadlıqları vardır. Dövlət, irqindən, milliyətindən, dinindən, dilindən, cinsindən, mənşəyindən, əmlak vəziyyətindən, qulluq mövqeyindən, əqidəsindən, siyasi partiyalara, həmkarlar ittifaqlarına və digər ictimai birliklərə mənsubiyyətindən asılı olmayaraq, hər kəsin hüquq və azadlıqlarının bərabərliyinə təminat verir. Konstitusiyanın 25-ci maddəsi insan və vətəndaş hüquqlarını və azadlıqlarını irqi, milli, dini, dil, cinsi, mənşəyi, əqidə, siyasi və sosial mənsubiyyətə görə məhdudlaşdırmağı qadağan edir.

Konstitusiya müddəaları ilə yanaşı Azərbaycanın tərəfdar çıxdığı beynəlxalq Konvensiyalar da gender bərabərliyinin təmin olunmasının hüquqi bazasının əsasını təşkil edir.

Azərbaycanda gender bərabərliyinin təmin edilməsinin digər mühüm hüquqi vasitəsi 10 oktyabr 2006-cı ildə qəbul olunmuş “Gender (kişi və qadınların) bərabərliyinin təminatları haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanunudur.⁶ Qanun gender bərabərliyinin təmin edilməsi ilə bağlı dövlət siyasətinin əsas istiqamətləri kimi aşağıdakıları müəyyən edir:

- gender bərabərliyinin təmin edilməsi üçün normativ hüquqi bazanın formalaşdırılması, təkmilləşdirilməsi və inkişafı;
- normativ hüquqi aktların gender ekspertizasından keçirilməsi;
- gender bərabərliyinin təmin edilməsi üçün dövlət proqramlarının hazırlanması və həyata keçirilməsi;
- gender bərabərliyi mədəniyyətinin təbliği.

Bu qanunla dövlət öz üzərinə cinsi mənsubiyyətə görə ayrı-seçkiliyin bütün formalarının aradan qaldırılması, kişilər ilə qadınlara bərabər imkanların yaradılması, dövlətin idarə olunmasında və qərarlar qəbul edilməsində bir cinsin nümayəndələrinin üstünlüyünə yol verilməməsi üçün tədbirlər görmək vəzifəsini götürüb.

Konstitusiya və “Gender (kişi və qadınların) bərabərliyinin təminatları haqqında” qanunun müddəaları gender bərabərliyinin təmin edilməsinin hüquqi əsaslarını müəyyənləşdirsə də, bilavasitə məişət zorakılığı ilə mübarizə sahəsində münasibətləri tənzimləyən əsas qanunvericilik aktı 22 iyun 2010-cu il tarixdə qəbul edilmiş “Məişət zorakılığının qarşısının alınması haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanunudur.⁷ Qanun yaxın qohumluq münasibətlərindən, birgə və ya əvvəllər birgə yaşayışdan sui-istifadə etməklə törədilən zorakılığın, onun doğurduğu mənfi hüquqi, tibbi və sosial nəticələrin qarşısının alınması, məişət zorakılığından zərər çəkmiş şəxslərin sosial müdafiəsi, hüquqi yardımla təmin edilməsi, habelə məişət zorakılığına səbəb olan halların aradan qaldırılması istiqamətində həyata keçirilən tədbirləri müəyyən edir və tənzimləyir.

⁶ <http://e-qanun.az/framework/12424>

⁷ <http://e-qanun.az/framework/20131>

Məişət zorakılığı ilə mübarizə sahəsində digər normativ-hüquqi aktlar da qəbul edilmişdir. Bunlara Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin 19 dekabr 2011-ci il tarixli “Məişət zorakılığı törətmiş şəxslərin profilaktik qeydiyyatı götürülməsi və həmin şəxslərlə tərbiyəvi-qabaqlayıcı işin aparılması Qaydası”⁸, 19 dekabr 2011-ci il tarixli “Məişət zorakılığı ilə bağlı məlumat bankının təşkili və aparılması Qaydaları”⁹, 24 fevral 2012-ci il tarixli “Məişət zorakılığı barədə şikayətdə cinayət tərkibinin əlamətləri olmadıqda, şikayətlərə baxılma Qaydası”¹⁰ və 25 aprel 2012-ci il tarixli “Məişət zorakılığından zərər çəkmiş şəxslərə yardım mərkəzlərinin fəaliyyəti Qaydası” və “Məişət zorakılığından zərər çəkmiş şəxslərə qeyri-dövlət yardım mərkəzlərinin akkreditasiyası Qaydaları”¹¹ni göstərmək olar.

Azərbaycan Respublikasının Cinayət Məcəlləsində qadınlara qarşı zorakılıq və məişət zorakılığının planlaşdırılması və törədilməsi ilə bağlı xüsusi maddə olmasa da, Məcəllənin ümumi maddələri bu qəbildən olan kriminal və ictimai təhlükəli əməllər və bu əməllərin törədilməsinə görə cəzalar müəyyən edir. Bundan əlavə, İnzibati Xətalər Məcəlləsinin 158-ci maddəsi məişət zorakılığının qarşısının alınması haqqında qanunvericiliyin pozulmasına görə inzibati məsuliyyət müəyyən edir. Bu barədə vəkillər və vəkilliyə namizədlər üçün vəsaitdə ətraflı bəhs olunur.¹¹

Araşdırmalar göstərir ki, məişət zorakılığı ilə mübarizə sahəsində mühüm əhəmiyyət daşıyan qanunvericilik aktları qəbul edilərsə də, mövcud hüquqi bazanın təkmilləşdirilməsi zərurəti hələ də qalmaqdadır. Xarici ölkələrdə də məişət zorakılığı ilə mübarizə sahəsində qanunvericiliyin təkmilləşdirilməsi istiqamətində davamlı işlər aparılır (**Bax: Əlavə 1**).

1.2. İnstitusional təsisatlar.

Azərbaycanda gender bərabərliyinin təmin edilməsi və məişət zorakılığı ilə mübarizədə ən mühüm rol oynayan institusional təsisat Ailə, Qadın və Uşaq Problemləri üzrə Dövlət Komitəsidir. Təsadüfi deyildir ki, “Gender (kişi və qadınların) bərabərliyinin təminatları haqqında” Azərbaycan Respublikası Qanununun tətbiq edilməsi barədə Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 29 noyabr 2006-cı il tarixli Fərmanı ilə “Gender (kişi və qadınların) bərabərliyinin təminatları haqqında” Azərbaycan Respublikası Qanununun 19-cu¹² və 20-ci¹³ maddələrində nəzərdə tutulmuş “müvafiq icra hakimiyyəti orqanı”nın səlahiyyətlərinin həyata keçirilməsi AQUPDK-ya həvalə edilmişdir.

Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin 19 dekabr 2011-ci il tarixli 207 nömrəli Qərarı ilə təsdiq edilmiş “Məişət zorakılığı ilə bağlı məlumat bankının təşkili və aparılması Qaydaları”na müvafiq olaraq məişət zorakılığı ilə bağlı Məlumat Bankı yaradılmışdır. Qaydalara əsasən, dövlət orqanları və məişət zorakılığından zərər çəkmiş şəxslərə yardım mərkəzləri məişət zorakılığı halları ilə bağlı məlumatları məlumat bankının funksionallığına məsul olan AQUPDK-ya təqdim etməlidirlər. Məlumat bankında baş vermiş məişət zorakılığı halları, məişət zorakılığı halları ilə bağlı dövlət orqanlarına müraciət etmiş şəxslər, məişət zorakılığı halları ilə bağlı aparılmış araşdırmalar və araşdırmaların nəticələri, məişət zorakılığı halları ilə əlaqədar məsuliyyətə cəlb edilmiş şəxslər, məhkəmə qərarları, o cümlədən valideynlik hüquqlarından məhrum edilmiş və ya valideynlik hüquqları məhdudlaşdırılmış şəxslər, eləcə də valideynlik hüquqları bərpa edilmiş və ya valideynlik hüquqlarının məhdudlaşdırılması ləğv edilmiş şəxslər,

⁸ <http://e-qanun.az/framework/22718>

⁹ <http://e-qanun.az/framework/22719>

¹⁰ <http://e-qanun.az/framework/23241>

¹¹ “Gender əsaslı zorakılıq qurbanlarına hüquqi yardım: milli və beynəlxalq müdafiə mexanizmləri”. Vəkillər və Vəkilliyə namizədlər üçün tədris materialı. 2021. UNFPA Azerbaijan | “Gender əsaslı zorakılıq qurbanlarına hüquqi yardım: milli və beynəlxalq müdafiə mexanizmləri” Vəkillər və Vəkilliyə Namizədlər üçün Tədris Materialı

¹² Maddə 19. Gender bərabərliyinin təmin edilməsinə nəzarəti müvafiq icra hakimiyyəti orqanı həyata keçirir.

¹³ Maddə 20. Gender bərabərliyinin təmin edilməsinə nəzarəti həyata keçirən müvafiq icra hakimiyyəti orqanı öz fəaliyyəti haqqında Azərbaycan Respublikasının Milli Məclisinə illik məlumat təqdim edir.

akkredite edilmiş yardım mərkəzləri, onların fəaliyyəti barədə və digər məlumatlar toplanır.

“Məişət zorakılığı törətmiş şəxslərin profilaktik qeydiyyatı götürülməsi və həmin şəxslərlə tərbiyəvi-qabaqlayıcı işin aparılması Qaydası”na əsasən, məişət zorakılığı törətmiş şəxslərin profilaktik qeydiyyatı götürülməsi və həmin şəxslərlə tərbiyəvi-qabaqlayıcı işin aparılması məişət zorakılığının qarşısının alınması, ailələrdə normal münasibətlərin yaradılması, məişət zorakılığı hallarının və ondan yaranan mənfi hüquqi, tibbi və sosial nəticələrin aradan qaldırılması məqsədlərini daşıyır. Məişət zorakılığı törətmiş şəxslərin profilaktik qeydiyyatı götürülməsi və həmin şəxslərlə tərbiyəvi-qabaqlayıcı iş yerli icra hakimiyyəti orqanları tərəfindən aparılır. Məişət zorakılığı törətmiş şəxslərlə tərbiyəvi-qabaqlayıcı işin aparılmasına psixoloqlar, pedaqoqlar və digər mütəxəssislər, habelə qeyri-hökumət təşkilatları cəlb olunurlar.

Məişət zorakılığı törətmiş şəxslərlə tərbiyəvi-qabaqlayıcı işin aparılmasında bədii ədəbiyyatdan, mətbuat vasitələrindən, radio-televiziyadan, təbliğat və təşviqat vasitələrindən istifadə oluna bilər. Məişət zorakılığına səbəb olan halların araşdırılması, təhlil edilməsi nəticəsində metodik vəsaitlər, məişət zorakılığının qarşısının alınmasına yönəldilmiş tövsiyələr, proqramlar hazırlanır, maarifləndirmə tədbirləri təşkil olunur.

"2008-2015-ci illərdə Azərbaycan Respublikasında yoxsulluğun azaldılması və davamlı inkişaf Dövlət Proqramı"nın həyata keçirilməsi üzrə Tədbirlər Planına (2011-2015-ci illər) müvafiq olaraq yerli icra hakimiyyəti orqanlarında "Gender zorakılığı və uşaqlara qarşı zorakılıq üzrə Monitoring Qrupları" yaradılmışdır. Yerli icra hakimiyyəti başçılarının müavinlərinin sədrlik etdiyi Monitoring Qruplarının üzvləri yerli təhsil, səhiyyə, polis, prokurorluq, sosial müdafiə və qeydiyyat şöbələrinin rəhbər vəzifəli əməkdaşlarından ibarətdir. Monitoring Qrupları yerlərdə vəziyyətin qiymətləndirilməsi, həyata keçirilən tədbirlərin effektivliyinin yoxlanılması, riskli ailələrin müəyyən edilməsi və lazımi dəstəyin göstərilməsi, zorakılığın səbəblərinin araşdırılması və təhlil edilməsi, xüsusilə də baş vermiş ağır zorakılıq hallarının müzakirəsi, zorakılıq qurbanlarının müdafiəsi və müvafiq yardımlarla təmin edilməsi üzrə fəaliyyətlərin əlaqələndirilməsi funksiyasını daşıyır.

Ailə, Qadın və Uşaq Problemləri üzrə Dövlət Komitəsi 2011-ci ildən Birləşmiş Millətlər Təşkilatının İnkişaf Proqramı ilə birgə Azərbaycanda "Kənd və rayon yerlərində yaşayan qadınların iqtisadi və sosial həyatda iştirakının təşviqatı" texniki yardım layihəsi həyata keçirilir. Layihənin məqsədi kənd və rayon yerlərində yaşayan qadınların və gənclərin iqtisadi həyatda fəal iştirakı, sahibkarlıq fəaliyyəti və məşğulluğu üçün iqtisadi imkan və bacarıqlarının artırılmasıdır. Layihə Bakı şəhərinin Xəzər rayonunda, Biləsuvar, Salyan, Sabirabad, Neftçala, Masallı, Zaqatala, Qusar, Xaçmaz, rayonlarında həyata keçirilir. Layihə çərçivəsində 2011-2020-ci illərdə 9 Qadın Resurs Mərkəzi (QRM) açılmışdır. QRM-lərin kənar maliyyələşmədən asılılığını azaltmaq və fəaliyyətinin davamlılığını təmin etmək məqsədilə onların dövlət qeydiyyatına alınaraq qeyri-hökumət təşkilatı kimi fəaliyyət göstərməsi təmin edilmişdir. Cari ildə Bakı şəhəri Xəzər rayon QRM və Qusar rayon QRM qeyri-hökumət təşkilatı kimi dövlət qeydiyyatına alınmışdır.

Ailə, Qadın və Uşaq Problemləri üzrə Dövlət Komitəsinin tabeliyində 11 Uşaq və Ailələrə Dəstək Mərkəzi fəaliyyət göstərir. Ölkə Prezidentinin Sərəncamı ilə 2007-ci ildə Şüvalan və Goranboy Mərkəzləri, 2010-cü ilin dekabrında daha 9 mərkəz (Zaqatala, Qəbələ, İsmayilli, Göygöl, Ağdam, Hacıqabul, Saatlı, Sabirabad, Zərdab) Dövlət Komitəsinin tabeliyinə verilmişdir. Dəstək Mərkəzləri alternativ qayğı modelində, icmalarda risk qruplarından olan uşaq, qadın və ailələrə göstərilən dəstəyi özündə birləşdirən, xidmətdən kənar, lakin xidmətə yönəldən, icmada mövcud olmayan xidmətlərin ilkin formada əhaliyə çatdırılmasına yönələn, fors-major situasiyalarda lazımi dəstəyi və fəaliyyəti həyata keçirir.

Məişət zorakılığının qarşısının alınmasında əhəmiyyətli rol oynayan institusional təsisatlardan biri də sığınacaqlar və yardım mərkəzləridir. Hazırda ölkə üzrə biri Bakı şəhəri, digəri isə Gəncə

şəhərində olmaqla iki sığınacaq fəaliyyət göstərir. Bakı şəhərindəki sığınacaq "Təmiz dünya" Qadınlara Yardım İctimai Birliyinin, Gəncə şəhərindəki sığınacaq isə "Təmas" Regional İnkişaf İctimai Birliyinin nəzdindədir. Bakı şəhərindəki sığınacaqda mövcud şəraiti qənaətbəxş hesab etmək olsa da, Gəncə şəhərindəki sığınacaqda otaqların azlığı və darısqallığı müşahidə edilir. Ümumiyyətlə, araşdırmalar onu göstərir ki, sığınacaqlar şəbəkəsinin regionlar üzrə proporsional şəkildə genişləndirilməsinə ehtiyac vardır. Bu mənada Niderland təcrübəsi maraqlıdır (**Bax: Əlavə 2**).

Yardım mərkəzlərinə gəlincə, hazırda məişət zorakılığından zərər çəkmiş şəxslərə sosial xidmət göstərilməsi üçün akkreditasiya olunmuş 10 qeyri-dövlət mərkəzi fəaliyyət göstərir.¹⁴ Onların fəaliyyəti əsasən Bakı, Gəncə və Sumqayıt şəhərlərini əhatə edir və bu şəbəkənin də bütün ölkə üzrə genişləndirilməsinin məqsədəuyğun olduğu görünür.

Mövcud institusional təsisatların fəaliyyətinin təhlili onu deməyə əsas verir ki, təsisatlar arasında koordinasiyanın zəif olması məişət zorakılığı ilə mübarizənin səmərəliliyinə ciddi təsir göstərir. Mövcud təsisatların səmərəliliyini artırılması və onlar arasında davamlı koordinasiyanın təmin edilməsinə ehtiyac duyulmaqdadır.

1.3. Beynəlxalq öhdəliklər, prinsip və standartlar.

Beynəlxalq müqavilələr, Konvensiyalar və AİHM-in məhkəmə təcrübəsi zorakılığın qarşısının alınması və onunla mübarizəyə görə dövlətlərin məsuliyyətinin əsasında dayanan öhdəlik və prinsipləri müəyyənləşdirir. Bu mənada xüsusilə aşağıdakı prinsipləri qeyd etmək olar.

Qadına qarşı zorakılığın əsas səbəblərindən biri kimi ayrı-seçkiliyə yol verilməməsi və qadın və kişi arasındakı bərabərsizliyin aradan qaldırılması. Dövlətlər yalnız ayrı-seçkiliyi bütün formalarında aradan qaldırmaqla kifayətlənməməli, eyni zamanda qadınlara münasibətdə zorakılığa qarşı hərtərəfli cavab tədbirləri hazırlayarkən, bu cür zorakılığın qeyri-proporsional şəkildə daha çox qadın və qızlara təsir etdiyini və mövcud bərabərsizliklərdən qaynaqlandığını da bilməlidirlər.

Öncədən nəzərə alınmalı tədbirlər. Öncədən nəzərə alınmalı tədbirlər prinsipi dövlət və qeyri-dövlət subyektlərinin hərəkət və ya hərəkətsizliyi nəticəsində yaranan zorakılıqla mübarizə üzrə dövlətin tədbirlər görmək kimi pozitiv öhdəliklərinə aiddir. Öncədən nəzərə alınmalı tədbirlər standartına əməl edilməsi üçün dövlətlərin yerinə yetirməli olduqları tədbirlərin məcmusuna hərtərəfli və kompleks siyasətin qəbul edilməsi, zorakılıq aktlarının qarşısının alınması və təhqiqatı, təqsirli şəxslərin məsuliyyətə cəlb edilməsi, həmçinin zorakılığa məruz qalan şəxslərin müdafiəsi kimi tədbirlər daxildir.

İnsan hüquqlarına əsaslanan və qurbanların maraqlarına yönəlik yanaşmalar. Qadına qarşı zorakılığın qarşısının alınması və ona qarşı mübarizə üçün dövlət tərəfindən həyata keçirilən bütün tədbirlər, zorakılığa məruz qalmış şəxslərin hüquqlarının qorunması prinsiplərinə uyğun olmalıdır. Bu o deməkdir ki, hökumətin cavab tədbirləri (xüsusilə cinayət prosesləri) qurbanın ədalət mühakiməsinə əlçatanlığına dəstək olmasına, təhlükəsizliyinin təmin edilməsinə və yenidən qurban olmanın qarşısının alınmasına yönəlik strategiya və təminatları əhatə etməlidir.¹⁵

Azərbaycan Respublikası qeyd olunan prinsipləri özünün gender siyasətində nəzərə almağa və ardıcıl şəkildə yerinə yetirməyə çalışır. Bunu eyni zamanda Azərbaycanın qoşulduğu bir sıra beynəlxalq konvensiyaların tələbləri və buna uyğun olaraq üzərinə götürdüyü öhdəliklər də şərtləndirir.

¹⁴ Akkreditasiya olunmuş qeyri-dövlət mərkəzləri - Əmək və Əhalinin Sosial Müdafiəsi Nazirliyi

¹⁵ Элизабет Дюбан. Исследование по вопросам предотвращения и борьбы с насилием в отношении женщин и домашним насилием, в том числе в ситуациях социального неблагополучия, в Российской Федерации. Стр. 15

İlk növbədə qeyd edək ki, BMT-nin insan hüquqları üzrə 1993-cü il Vyana Konfransından sonra qadın hüquqları rəsmi olaraq insan hüquqları anlayışının ayrılmaz tərkib hissəsi kimi tanınıb.¹⁶ Ümumilikdə indiyə qədər qəbul olunmuş bir çox beynəlxalq sənədlərdə qadın hüquqlarının müdafiəsini, o cümlədən məişət zorakılığının qarşısının alınmasını şərtləndirən (BMT-nin İnsan Hüquqlarının Ümumi Bəyannaməsi, Mülki və Siyasi Hüquqlar Haqqında Beynəlxalq Pakt, Avropa İnsan Hüquqları Konvensiyası və onun Protokolları, Avropa Sosial Xartiyası, Avropa Şurası Nazirlər Komitəsinin “Cinsi ayrıseçkiliyə qarşı hüquqi müdafiə haqqında” 1985-ci il 2 sayılı, “Ailə həyatı ilə peşə həyatının uzlaşması haqqında” 1996-cı il 5 sayılı, “Gender məsələsinə kompleks yanaşma haqqında” 1998-ci il 14 sayılı Təvsiyələri, Avropa Şurası Parlament Assambleyasının “Qadın və kişilərin hüquq bərabərliyi haqqında” 1994-cü il 1229 sayılı, “Qadın hüquqları sahəsində 1995-ci ildən başlayaraq əldə edilmiş real tərəqqi haqqında” 1995-ci il 1269 sayılı, “Siyasi fəaliyyət sahəsində bərabər təmsil olunma haqqında” 1996-cı il 1413 sayılı Təvsiyələri, “Qadınlara qarşı ayrıseçkiliyin bütün formalarının ləğv edilməsi haqqında” Konvensiya (CEDAW), Pekin Fəaliyyət Platforması, BMT-nin Baş Assambleyasının 2000-ci ildə keçirilmiş Xüsusi Sessiyasında (Pekin+5) qəbul edilmiş Yekun Sənədlər və s.) gender bərabərliyinin təmin edilməsi və ayrı-seçkiliyin aradan qaldırılması ilə bağlı müxtəlif müddəalar öz əksini tapıb. Azərbaycan həmin konvensiyaların bir çoxunu ratifikasiya etməklə gender siyasətini beynəlxalq prinsip və standartlara uyğun qurmaq niyyətini nümayiş etdirib.

Azərbaycan 1995-ci ilin 30 iyun tarixində Birləşmiş Millətlər Təşkilatının “Qadınlara münasibətdə ayrı-seçkiliyin bütün formalarının ləğv olunması haqqında” Konvensiyasına (CEDAW) qoşulub və Konvensiyanın Fakultativ Protokolu Azərbaycan Respublikasının 2001-ci il 16 fevral tarixli Qanunu ilə təsdiq edilib.

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti tərəfindən müvafiq strukturların üzərinə qadınların sosial müdafiəsinin gücləndirilməsi üzrə təkliflər hazırlamaq öhdəliyi qoyan “Azərbaycanda qadınların rolunun artırılmasına dair tədbirlər haqqında” 1998-ci il 14 yanvar tarixli Sərəncam və qərar qəbul etmə səviyyəsində bərabərliyin təmin edilməsi də nəzərə alınmaqla, qadınlarla kişilər arasında bərabərliyin təmin edilməsi, qadın hüquqlarının daha səmərəli müdafiəsi məqsədilə “Azərbaycan Respublikasında dövlət qadın siyasətinin həyata keçirilməsi haqqında” 2000-ci il 6 mart tarixli Fərman imzalanmışdır. Qeyd edilən Fərmana əsasən, Azərbaycan Respublikasının Ailə, Qadın və Uşaq Problemləri üzrə Dövlət Komitəsi sənədin icra olunması üzrə Azərbaycan Respublikasının Nazirlər Kabinetinə illik hesabatların təqdim edilməsi öhdəliyini daşıyır.

BMT-nin “Qadınlara münasibətdə ayrı-seçkiliyin bütün formalarının ləğv olunması haqqında” Konvensiyasının 18-ci maddəsinə uyğun olaraq, Azərbaycan Respublikası Konvensiyanın müddələrinin icrasını təmin etmək məqsədilə görülmüş tədbirlərlə bağlı hər dörd ildən bir BMT-nin Qadınlara münasibətdə ayrı-seçkiliyin ləğv edilməsi üzrə Komitəsinə hesabat təqdim etmək öhdəliyini götürmüşdür. BMT-nin “Qadınlara münasibətdə ayrı-seçkiliyin bütün formalarının ləğv olunması haqqında Konvensiyası”nın 22 dekabr 1995-ci il tarixdə qüvvəyə minmiş 20-ci maddəsinin 1-ci bəndinə edilən dəyişiklik Azərbaycan Respublikasının 2008-ci il 1 aprel tarixli 570-IIIQ nömrəli Qanunu ilə təsdiq edilmiş və 23 may 2008-ci il tarixdə BMT-nin Baş Katibinə qəbul etmə sənədi təqdim edilərək Azərbaycan Respublikası tərəfindən qəbul edilmişdir. Azərbaycan Respublikası Pekin Platformasının müddələrinə, xüsusən də həmin Platformada müəyyən olunan 12 mühüm problemlə sahə ilə bağlı görüləcək tədbirlərə, o cümlədən, BMT Baş Assambleyasının iyirmi üçüncü xüsusi sessiyasında razılaşdırılmış Fəaliyyət Platformasını və Pekin Bəyannaməsini həyata keçirmək üçün nəzərdə tutulan əlavə tədbirlərə və təşəbbüslərə əməl etmək kimi tam öhdəlik qəbul etmişdir.

Avropa İnsan Hüquqları Məhkəməsinin məhkəmə təcrübəsinə əsasən, Avropa İnsan Hüquqları Konvensiyasında (AIHK) nəzərdə tutulan öhdəliklər məişət zorakılığından müdafiəyə də şamil edilir. Avropa Məhkəməsi qadınlara qarşı zorakılığı Konvensiyanın 14-cü

¹⁶ <http://www.genderstudies.info/ravens/ravens6.htm>

maddəsinin (ayrı-seçkiliyin qadağan olunması), 2-ci maddəsinin (yaşamaq hüququ) və 3-cü maddəsinin (işgəncələrin qadağan olunması) pozuntusu hesab edilən qadınlara qarşı ayrı-seçkiliyin formalarından biri kimi tanıyır. 2019-cu ildə Avropa Məhkəməsi “Volodin Rusiyaya qarşı” işi üzrə Konvensiyanın 3-cü və 14-cü maddələrinin pozuntusunu tanıdı və hesab etdi ki, Rusiya hakimiyyət orqanları qadını məişət zorakılığından müdafiə edə bilməyib.¹⁷ Məişət zorakılığı qurbanlarının hüquqlarının adekvat müdafiəsinin təmin edilməsi baxımından dövlətin hərəkətsizliyi ilə bağlı işlərə baxılan zaman Avropa Məhkəməsi Konvensiyanın 8-ci (şəxsi və ailə həyatına hörmət hüququ) maddəsinin də pozulduğunu müəyyən edib.¹⁸

Avropa Şurasının (AŞ) tövsiyələrində məişət zorakılığının qarşısının alınması və onunla mübarizədə üzv dövlətlər tərəfindən qəbul edilməsi zəruri olan tədbirlər sadalanıb (Məsələn, Nazirlər Komitəsinin qadınların zorakılıqdan müdafiəsi haqqında (2002) 5 sayılı və gender bərabərliyinin təmin edilməsi standartları və mexanizmləri haqqında (2007) 17 sayılı Təvsiyələri). Avropa Şurası Yerli və Regional Hakimiyyətlər Konqresi qadınlara münasibətdə məişət zorakılığı ilə mübarizə haqqında 279 sayılı (2009) Qətnamə və 260 sayılı (2009) Təvsiyə qəbul edib. Həmin sənədlərdə yerli səviyyədə qadınlara münasibətdə zorakılığın qarşısının alınması və onunla mübarizə üzrə strategiya və tədbirlərin işlənib hazırlanması tövsiyə olunur. Artıq bir çox ölkələrdə müvafiq strategiya və proqramlar işlənib hazırlanmışdır (**Bax: Əlavə 3**).

Azərbaycan BMT-nin 2015-ci ilin 25–27 sentyabr tarixlərində keçirilən Dayanıqlı İnkişaf Sammitində 2016–2030-cu illər üçün təsdiqlənmiş Dayanıqlı İnkişaf Məqsədlərinə qoşulmuşdur. Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 2016-cı il 6 oktyabr tarixli 1066 nömrəli Fərmanına əsasən, Azərbaycan Respublikasının Dayanıqlı İnkişaf üzrə Milli Əlaqələndirmə Şurası yaradılmışdır. Ümumilikdə BMT tərəfindən üzv ölkələrlə 2030-cu ilə kimi yerinə yetirilməsi nəzərdə tutulan 17 Dayanıqlı İnkişaf Məqsədi razılaşdırılmışdır. Onlardan özündə 9 hədəfi birləşdirən “Gender bərabərliyinə nail olmaq, bütün qadın və qızların səlahiyyətləndirilməsi” adlanan 5-ci Məqsəd gender bərabərliyinin bütün sahələrdə təmin edilməsi ilə bağlıdır.¹⁹

Məişət zorakılığı ilə mübarizəyə dair mühüm prinsipləri nəzərdə tutan digər sənəd “Qadınlara qarşı zorakılıq və məişət zorakılığının qarşısının alınması və ona qarşı mübarizə haqqında” Konvensiyadır (İstanbul Konvensiyası). Sazişin 5-ci maddəsi dövlətlər üçün öhdəlik müəyyən edir: “Tərəflər qadınlara qarşı hər hansı zorakılıq əməlini törətməkdən çəkinməli və dövlət orqanlarının, vəzifəli şəxslərin, əməkdaşların, dövlət qurumlarının və dövlətin adından çıxış edən digər şəxslərin bu öhdəliyə uyğun hərəkət etmələrini təmin edirlər. Tərəflər dövlətə aid olmayan şəxslərin törətdiyi və bu Konvensiyanın əhatə etdiyi zorakılıq əməllərinin qarşısını almaq, araşdırmaq, cəzalandırmaq və zorakılıq qurbanlarına təzminat ödənilməsinə təmin etmək məqsədi ilə lazımi səylərin göstərilməsi üçün müvafiq qanunvericilik və digər tədbirlər görürlər”.

Konvensiya Avropa Şurasının Nazirlər Komitəsi tərəfindən 7 aprel 2011-ci ildə qəbul olunmuşdur. Andorra tərəfindən 22 aprel 2014-cü ildə edilən onuncu ratifikasiyadan sonra Konvensiya 1 avqust 2014-cü ildə qüvvəyə minmişdir. Hazırda İstanbul Konvensiyasını 46 ölkə və Avropa İttifaqı imzalamışdır. Rusiya və Azərbaycan hələlik konvensiyaya qoşulmayıblar.

Beynəlxalq konvensiyalardan irəli gələn prinsip və standartlar nəzərə alınaraq, “Azərbaycan Respublikasında məişət zorakılığı ilə mübarizəyə dair 2020–2023-cü illər üçün Milli Fəaliyyət Planı” qəbul edilmişdir.²⁰ Milli Fəaliyyət Planının (MFP) əsas məqsədi ölkədə məişət zorakılığının qarşısının alınması üzrə tədbirlərin beynəlxalq standartlara uyğunlaşdırılması, ailələrin möhkəmləndirilməsi naminə onların vaxtında və hərtərəfli yardımla təmin edilməsi, məişət

¹⁷ Volodina v. Russia, Application no. 41261/17, judgment of 9 July 2019.

¹⁸ Bevacqua and S. v. Bulgaria (2008); A. v. Croatia (2010); Eremia and Others v. the Republic of Moldova (2013).

¹⁹ <https://dpu.az>

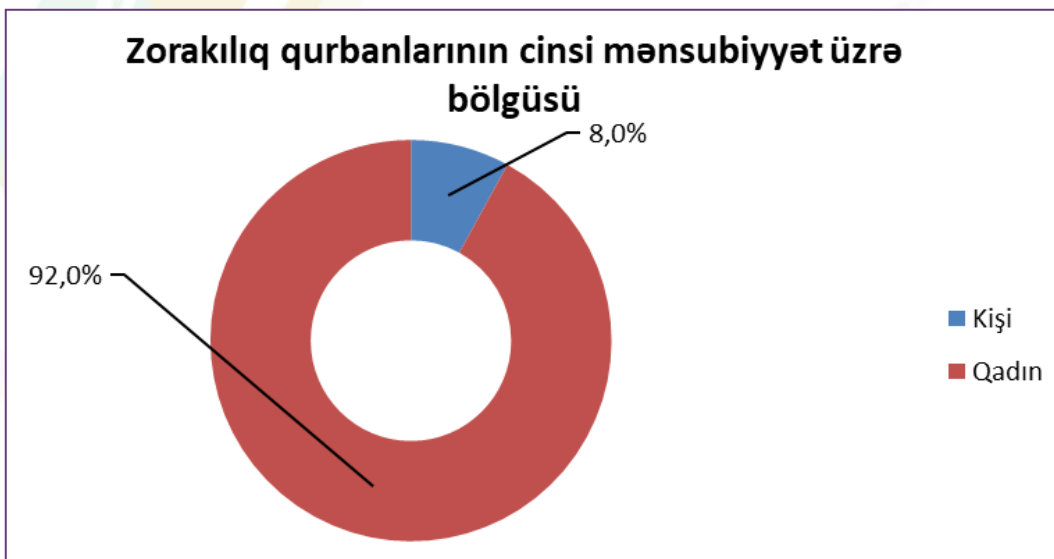
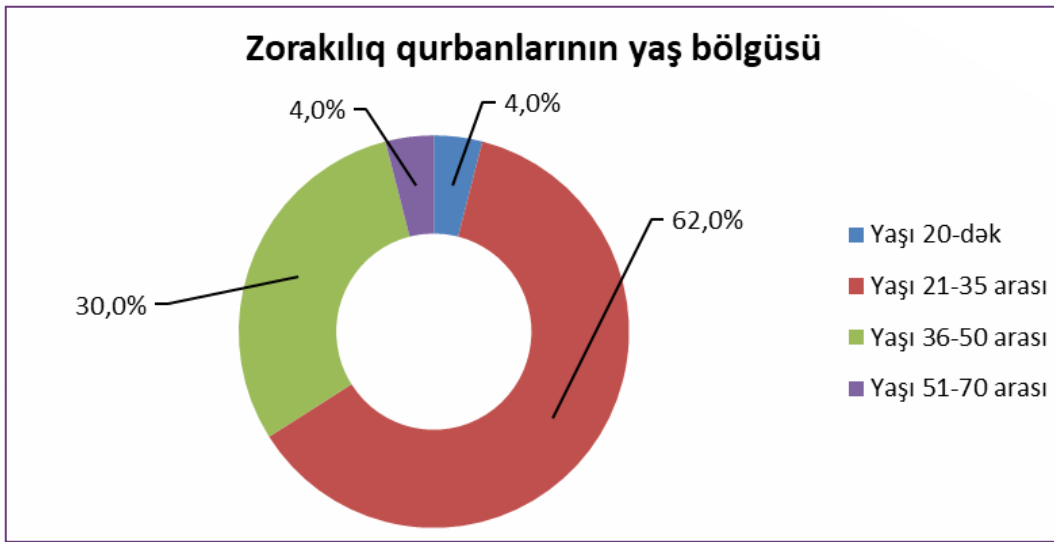
²⁰ <https://static.president.az/media/W1siZiIsIjIwMjA1MTEvMjcvNmM3YmI0ajUzMF9NX0xMX0ZfQUxfVVVlVF9QTEFOSS5wZGYiXV0?sha=5bfc481fe85dbbe7>

zoralığı ilə mübarizə sahəsində normativ hüquqi aktlarda nəzərdə tutulan tədbirlərin həyata keçirilməsi və səmərəliliyinin artırılmasıdır. Milli Fəaliyyət Planının həyata keçirilməsi zamanı zorakılığın bütün formalarının yolverilməzliyi; insan hüquqlarına və azadlıqlarına hörmətin təşviqi; gender bərabərliyinin təmin olunması; məişət zorakılığının qarşısının alınması; məişət zorakılığından zərər çəkmiş şəxslərin, xüsusən qadın və uşaqların təhlükəsizliyinin və müdafiəsinin prioritetliyi; bütün müdaxilə tədbirlərində zərər çəkmiş şəxslərin müstəqilliyinə hörmət edilməsi və onların öz həyatlarına dair qərar verə bilməsinin üstünlüyü; məişət zorakılığının uşaqlara mənfi təsirinin nəzərə alınması və onun nəticələrinin minimuma endirilməsi; məişət zorakılığı törətmiş şəxslərin məsuliyyəti kimi prinsiplər əsas götürülür.

II. MƏİŞƏT ZORAKILIĞI İLƏ BAĞLI MÖVCUD VƏZİYYƏT: MÜRACİƏTLƏRİN TƏHLİLİ NƏYİ GÖSTƏRİR?²¹

2.1. Zorakılıq qurbanlarının yaş və cins bölgüsü.

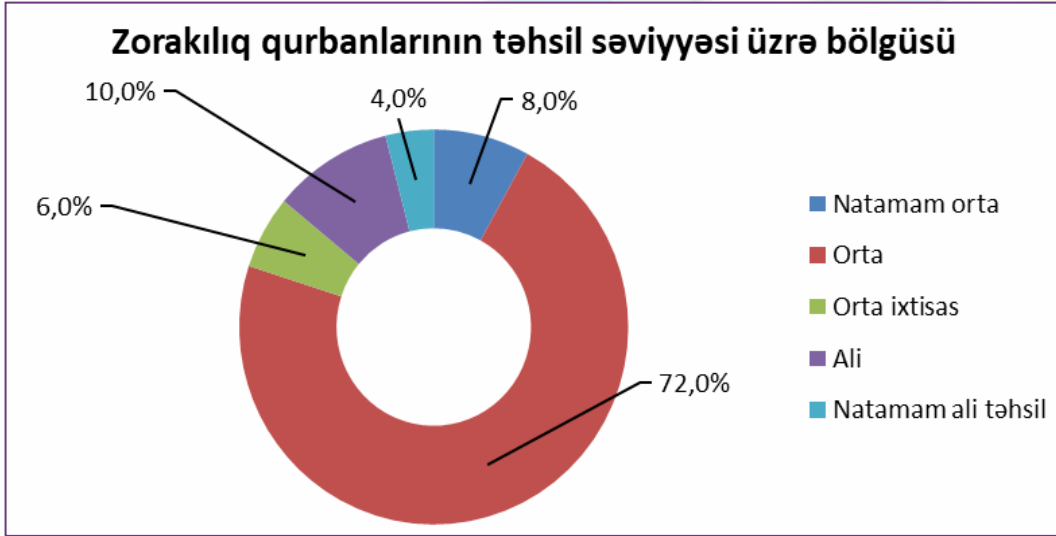
Araşdırma zamanı sorğuya cəlb olunmuş respondentlərin 4%-nin yaşı 20-dək, 62%-nin yaşı 21-35 arası, 30%-nin yaşı 36-50 arası, 4%-nin yaşı 51-70 arası olub. Bu, onu göstərir ki, məişət zorakılığına daha çox 21-35 arası yaş qrupuna daxil olan şəxslər məruz qalır. 36-50 yaş qrupuna daxil olanlar 21-35 yaş qrupuna nisbətən daha az zorakılığa məruz qalsalar da, digər yaş qruplarına nisbətən daha çox zorakılıqla üzləşirlər. Zorakılığa məruz qalanların böyük əksəriyyəti qadınlardır. Belə ki, AQUPAK-a müraciət edənlərin və sığınacaqda yerləşənlərin ümumi sayında qadınlar 92%, kişilər isə 8% təşkil edir.

²¹ Sorğu həm AQUPDK-ya müraciət etmiş, həm də Bakı və Gəncə şəhərlərində yerləşən sığınacaqlardakı şəxslər arasında keçirilib və faiz göstəriciləri onların ümumi sayına münasibətdə hesablanıb.

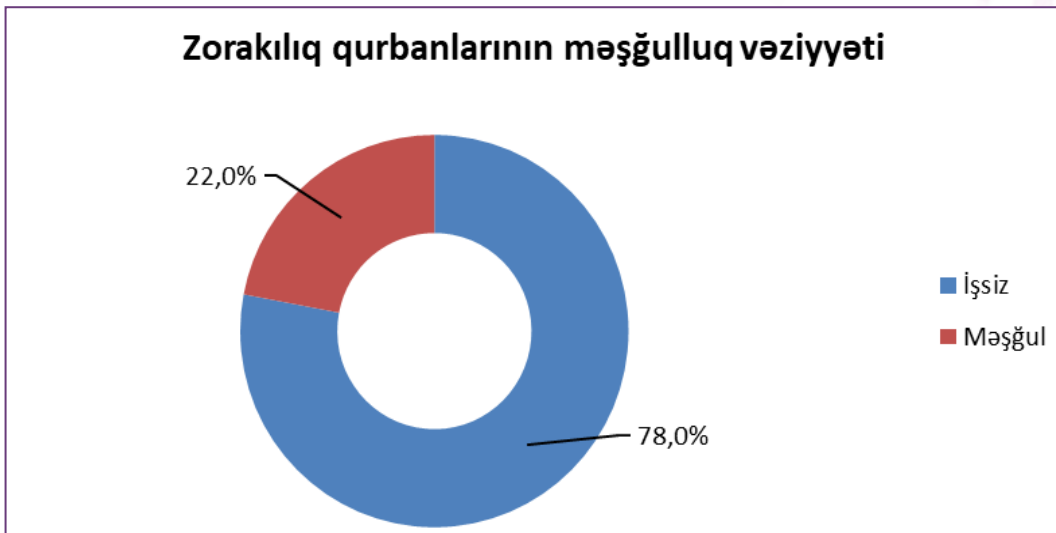
2.2. Zorakılıq qurbanlarının təhsil səviyyəsi üzrə bölgüsü.

Araşdırmanın nəticələri onu göstərir ki, məişət zorakılığına məruz qalanların böyük əksəriyyəti orta təhsilli şəxslərdir. Belə ki, sorğuya cəlb edilmiş zorakılıq qurbanlarının 8%-i natamam orta, 72%-i orta, 6%-i orta ixtisas, 10%-i ali, 2%-i natamam ali təhsilli şəxslərdir. Araşdırmanın nəticələri təhsil səviyyəsi ilə zorakılıq halları arasında əlaqənin olduğunu, təhsil səviyyəsi artdıqca zorakılıq hallarının azaldığını göstərir.

2.3. Zorakılıq qurbanlarının məşğulluq vəziyyəti üzrə bölgüsü.

Sorğuya cəlb olunmuş respondentlərin 78%-nin işsiz, 22%-nin məşğul olması onu göstərir ki, məişət zorakılığına daha çox işsiz şəxslər (xüsusilə işsiz qadınlar) məruz qalırlar. Bu, qadınların məşğulluğunun təmin edilməsi istiqamətində daha geniş proqramların həyata keçirilməsinə ehtiyac olduğunu göstərir.

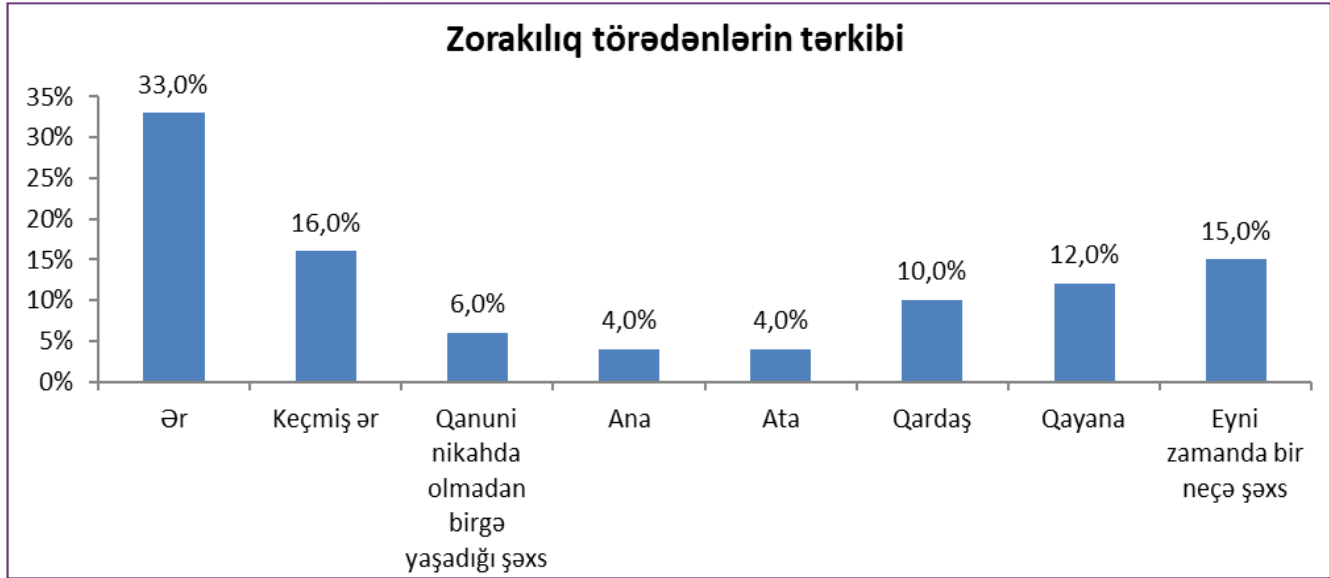

2.4. Zorakılıq törədənlər kimlərdir?

Araşdırmanın nəticələri göstərir ki, qurbanlara qarşı zorakılıq həm intim partnyorları, həm də intim partnyorları olmayan şəxslər tərəfindən törədilir. Zorakılıq törədənlərin 33%-i

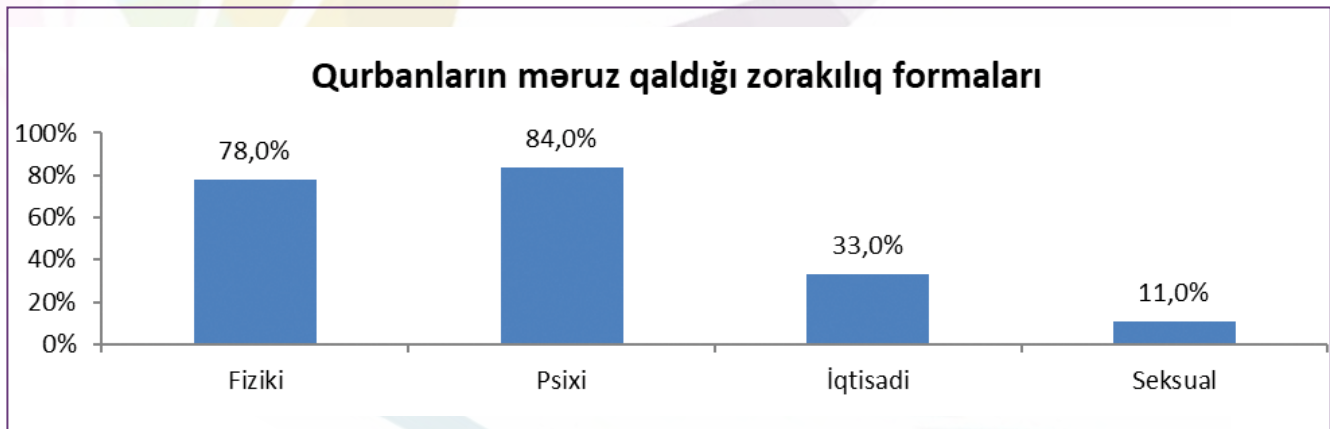
²² Zorakılığa məruz qalan qadınlardan biri tələbədir.

qurbanların ərə, 16%-i keçmiş ər, 6%-i qanuni nikahda olmadan birgə yaşadığı şəxs, 4%-i anası, 4%-i atası, 10%-i qardaşı, 12%-i qaynanası, qalan 15%-i isə digər şəxslərdir (arvad, ögey ana, övladlığa götürən, baldız, bibi, dayı, bacı və s.). Sorğuda iştirak edənlərin 18%-i eyni zamanda bir neçə şəxs tərəfindən (ana, qardaş bibi; ata və qardaş; qaynana, qaynata ər; qaynana ər, qayın; qaynana, qayın, baldız; keçmiş ər, qaynana, baldız) zorakılığa məruz qaldığını bildirib.²³

2.5. Qurbanların məruz qaldığı zorakılıq formaları.

Zorakılıq qurbanları daha çox məişət zəminində fiziki və psixi zorakılığa məruz qalırlar. Sorğuya cəlb olunmuş respondentlərin 78%-i fiziki, 84%-i psixi zorakılığa məruz qaldığını bildirib. Araşdırma zamanı sorğu və dərinləşdirilmiş müsahibəyə cəlb edilmiş ekspertlər də zorakılıq qurbanlarının daha çox fiziki və psixi zorakılığa məruz qaldığı qənaətinə gəliblər. Ekspertlərin əksəriyyətinin qənaətinə görə, zorakılıq qurbanlarının çoxu seksual zorakılığa məruz qalmalarını açıqlamaqdan çəkindiklərindən seksual zorakılıq qurbanlarının statistik göstəriciləri reallıqda olduğundan dəfələrlə aşağıdır. Eyni zamanda iqtisadi xarakterli qanunsuz məhdudiyətlərə məruz qalanların da statistikasını reallıqdan uzaqdır. Sorğuya cəlb edilmiş respondentlərin yalnız 33%-i iqtisadi, 11%-i isə seksual zorakılığa məruz qaldığını bildirib. Zorakılıq qurbanlarının yalnız 4% zorakılığın bir növünə, 96%-i isə eyni zamanda iki və daha çox növ zorakılığa məruz qaldıklarını bildiriblər.²⁴

²³ Birgə zorakılıq törədənlər zorakılıq törədənlərin faiz göstəricisində ayrılıqda nəzərə alınır. Bu səbəbdən faizlərin cəmi 100-dən çox ola bilər.

²⁴ Eyni zamanda bir neçə zorakılıq növünün törədilməsi ayrı-ayrı zorakılıq növlərinin faiz göstəricisində ayrılıqda nəzərə alınır. Bu səbəbdən faizlərin cəmi 100-dən çox ola bilər.

Məişət zorakılığına məruz qalanların AQUPAK-a müraciətlərinin təhlili və sorğunun nəticələri göstərir ki, fiziki zorakılıq törədənlər müxtəlif üsullardan istifadə edir. Ən çox yayılmış üsul əl və ayaqla zərbə endirməklə döymə, saçlardan dartma, müxtəlif ev əşyalarından istifadə etməklə vurmadır. Bundan əlavə, fiziki ağrı vermənin başqa üsullarından - boğazı sıxma, qolları burma, yandırma (damğa basma), itiuclu əşyalarla deşmə və ya cızma və s. kimi üsullardan da istifadə olunur.

Psixi zorakılığın ən geniş yayılmış üsulları təhqir, təhdid və qadağalardır. Bu üsullardan müxtəlif formalarda - zorakılıq qurbanının özünü və yaxınlarını təhqir etmə, ona dostları və qohumları ilə görüşməyi qadağan etmə, məhəl qoymama, istəklərini lağa qoyma və ya onları yerinə yetirməkdən imtina etmə, döyməklə hədələmə, səriştəsizlikdə, xəyanətdə və s.-də günahlandırma, işləməyi (iş axtarmağı), təhsil almağı və ya özünü peşəkar şəkildə realizə etməyi qadağan etmə, uşaqları əsassız olaraq cəzalandırma və s. kimi formalarda istifadə olunur.

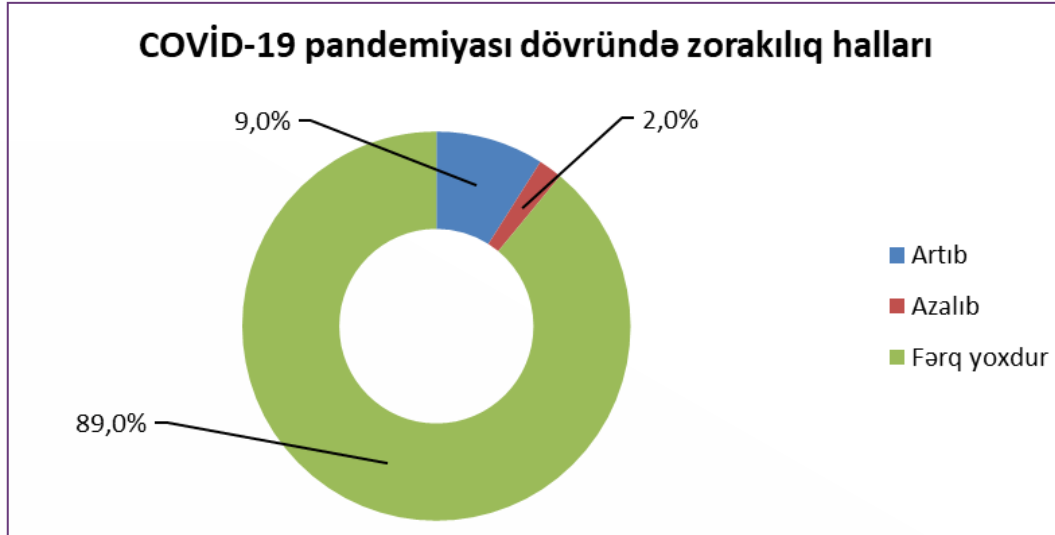
Zorakılıq qurbanlarına qarşı müxtəlif iqtisadi məhdudiyyətlər tətbiq olunur. Belə məhdudiyyətlər ümumi və şəxsi pul vəsaitlərinə sərbəst sərəncam verməyə qadağa, lazımi əşyaları almaq və digər ehtiyacları qarşılamaq üçün pul verməmə və s. formalarda özünü göstərir.

Cinsi zorakılıq qurbana qarşı seksual xarakterli zorakılıq hərəkətlərində, qurbanın iradəsinə zidd cinsi əlaqəyə girmədə, qurbanı qeyri-ənənəvi seksual davranışlara məcbur etmədə və s. ifadə olunur.

“Sizə yaxın şəxsin hansı hərəkətini məişət zorakılığı kimi qiymətləndirirsiniz” sualına respondentlərin cavabı göstərir ki, zorakı davranış formalarının əksəriyyətinə münasibətdə onların mövqeləri üst-üstə düşsə də, bir sıra davranışlara münasibətdə fərqlənir.

Sizə yaxın insanın (bir yerdə yaşadığınız ailə üzvünün, yaxın qohumunuzun, qanuni nikahda olmadığınız və ya əvvəllər birgə yaşadığınız şəxsin) sizə qarşı hansı hərəkətini məişət zorakılığı kimi qiymətləndirirsiniz?			
	Zorakılıqdır %-lə	Zorakılıq deyil %-lə	Cavab verməkdə çətinlik çəkərəm %-lə
1. Sizi təhqir edir və ya alçaldır	100		
2. Dostlarınız və qohumlarınız ilə görüşməyi qadağan edir, onlarla ünsiyyətə müdaxilə edir	40	60	
3. Sizə qışqırır, döyməklə qorxudur	89		11
4. İşləməyi (iş axtarmağı), təhsil almağı və ya özünüzü peşəkar şəkildə realizə etməyi qadağan edir	70	25	5
5. Döyür, fiziki ağrı yetirmənin fərqli üsullarından istifadə edir (saçlarımdan dartır, boğazımı sıxır, qollarımı burur və s.)	100		
6. Lazımi əşyaları (yemək, geyim, ayaqqabı, gigiyena məhsulları və s.) almaq üçün pul vermir	69	11	20
7. Uşaqları əsassız olaraq ciddi şəkildə cəzalandırır, uşaqları vurur	85	5	10
8. Müxtəlif bəhanələrlə sizi (qohumlarınızı) daima tənqid edir	57	30	13
9. Pulunuzu götürür, şəxsi pullarınıza müstəqil sərəncam verməyi qadağan edir	68	32	
10. Şəxsi həyata müdaxilə edir, qısqanır	62	30	8
11. Cinsi istismara məruz qoyur			

Sorğuda iştirak edən respondentlərin 9%-i COVID-19 pandemiyası dövründə zorakılıq hallarının artdığını, 2%-i azaldığını, 89%-i isə fərq etmədiyini bildirib.

2.6. Məişət zorakılığının səbəbləri.

Məişət zorakılığının səbəbləri müxtəlifdir. Həmin səbəblərin zorakılıq hallarında nə dərəcədə rol oynadığını sorğunun nəticələrindən görmək mümkündür.

Sizcə, sizə yaxın insanın (bir yerdə yaşadığınız ailə üzvünün, yaxın qohumunuzun, qanuni nikahda olmadığınız və ya əvvəllər birgə yaşadığınız şəxsin) sizə qarşı zorakılığının səbəbi (səbəbləri) nədir və həmin səbəblər zorakılıqda nə dərəcədə rol oynayır?

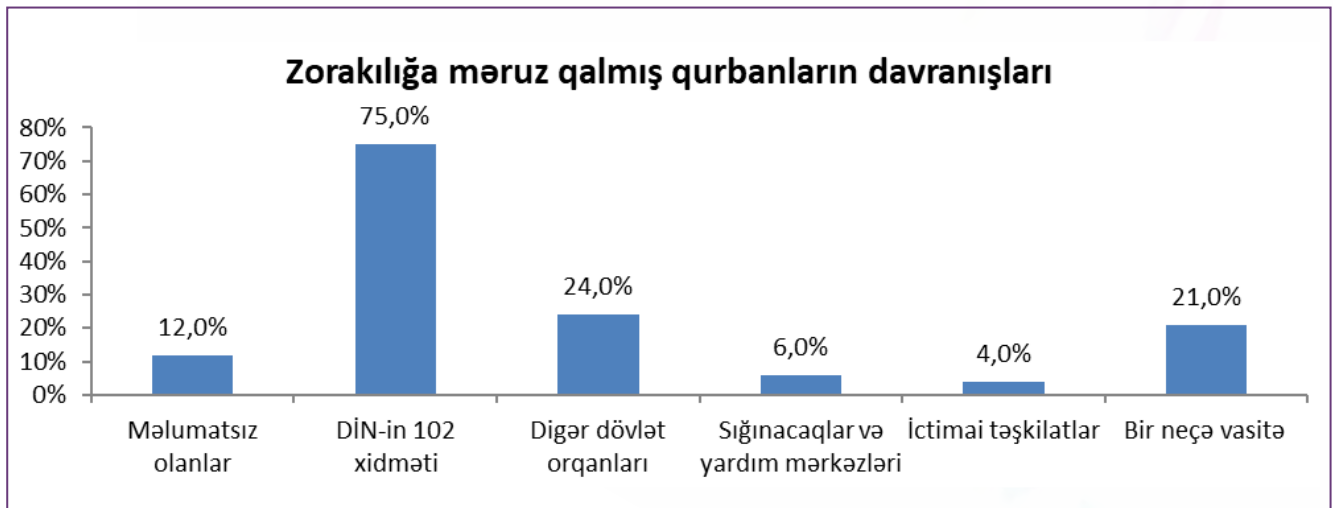
Səbəblər	Çox rolu var (%-lə)	Az rolu var (%-lə)	Cavab verməkdə çətinlik çəkirəm (%-lə)
Uşaqlığında olduqca təbii sayılan münasibətlər modelini (uşaqlıqda yaşanan zorakılıq təcrübəsi) təkrarlayır. Yəni aqressiv davranış onun üçün normadır.	42	40	18
Bu yolla özünü təsdiqləməyə və qəzəbini aradan qaldırmağa (hirsini soyutmağa) çalışır	31	36	33
Özündən narazılıq və natamamlıq kompleksi səbəbindən məni alçaltmaqla öz aləmində şəxsi keyfiyyətlərindəki çatışmazlıqların "yerini doldurur"	29	31	40
Mənim zəifliyim və həddən artıq itaətkarlığım buna şərait yaradır	28	42	30
Davamlı alkoqol (narkotik vasitələr) qəbulu davranışına nəzarət etmək qabiliyyətini azaldır	61	30	9
Qısqanclıq və məni itirmək qorxusu	45	41	14
Şiddətin normal hesab olunduğu bir mühitdə yaşaması / işləməsi / ünsiyyətdə olması	33	44	23
Maddi problemlər	54	38	8

Xarakterində zorakılığa meyillilik	56	17	27
Hesab edir ki, ailədə hər kəs onun iradəsinə sözsüz tabe olmalıdır və bu, cəmiyyətdə hamı tərəfindən qəbul edilmiş ümumi normadır (stereotip)	71	21	8
Ailədaxili münasibətlərə kənar şəxslərin (qaynana, baldız, bibi, xala, dayı, əmi, dost, rəfiqə və s.) müdaxiləsi	62	38	

Nəticələrdən görüldüyü kimi, mövcud stereotiplər (71%), kənar şəxslərin müdaxiləsi (62%), alkoqol və narkotik asılılığı (61%), xarakterdə zorakılığa meyillilik (56%), maddi problemlər (54%), qısqanclıq (45%) və uşaqlıqda yaşanan zorakılıq təcrübəsi (42%) məişət zorakılığında daha çox rol oynayan səbəblərdir.

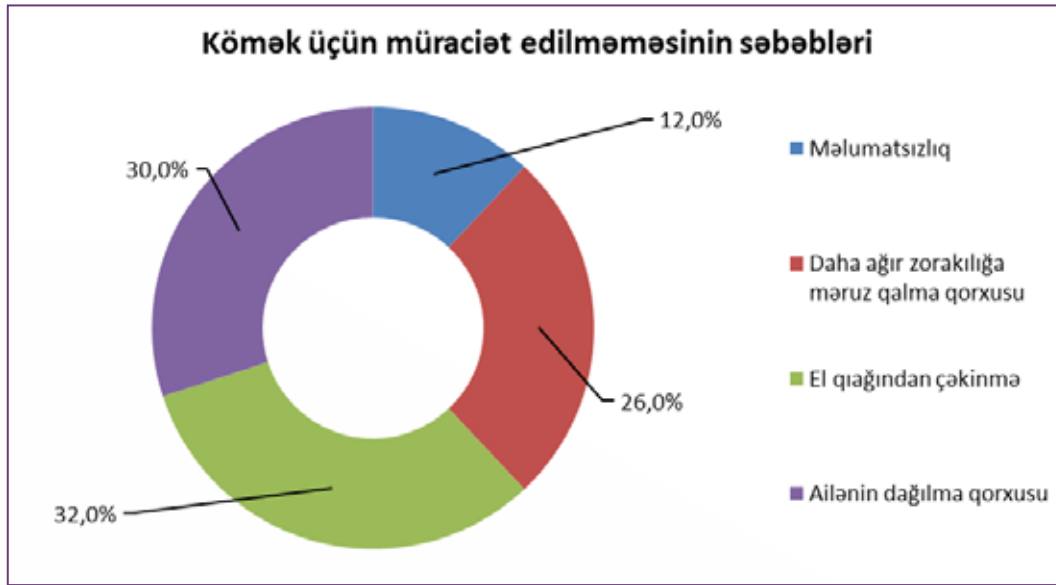
2.7. Zorakılığa məruz qalmış qurbanların davranışları.

Məişət zorakılığına məruz qalan şəxslərin böyük əksəriyyəti məişət zorakılığı barədə müraciətlərə baxan, məişət zorakılığı qurbanlarına kömək edən təsisatlar barədə əsasən məlumatsız olub. Zorakılıq qurbanlarının 12%-i ümumiyyətlə məlumatsız olduğunu, 75%-i yalnız DİN-in 102 xidməti, 24%-i digər dövlət orqanları, 6%-i sığınacaqlar və yardım mərkəzləri, 4%-i ictimai təşkilatlar, 21%-i bir neçə vasitə (DİN-in 102 xidməti və digər təsisatlar) barədə məlumatlı olduğunu bildirib.²⁵

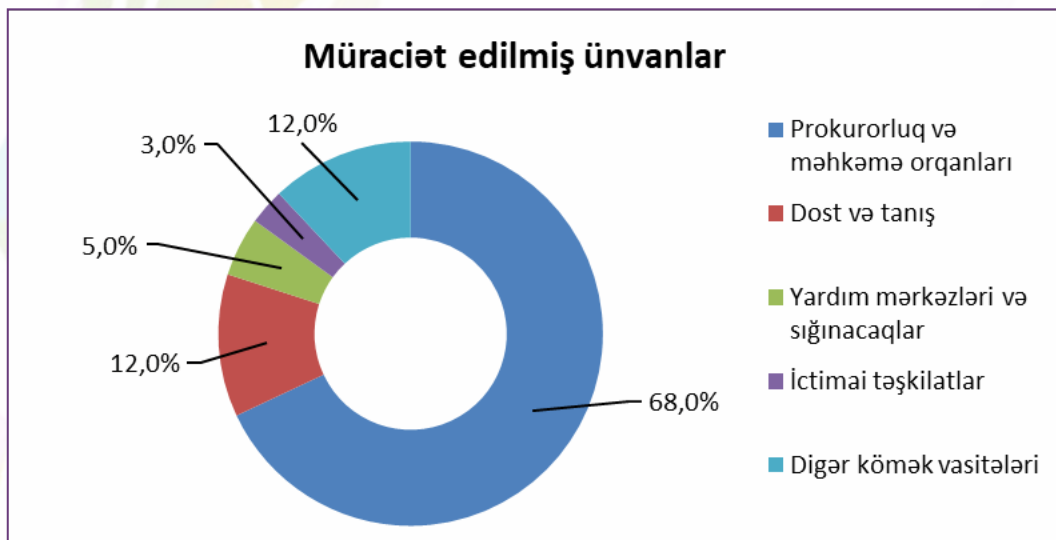
“Məişət zorakılığına məruz qaldıqdan sonra kömək üçün müraciət etmisinizmi” sualına cavab verən respondentlərin 31%-i ümumiyyətlə müraciət etmədiklərini bildiriblər. Müraciət etməyənlərin 12%-i məlumatsız olmaları, 26%-i müraciət edəcəkləri təqdirdə daha ağır zorakılığa məruz qalacaqlarından qorxmaları, 32%-i el qınağından çekindikləri, 30%-i ailənin dağıla biləcəyindən narahatlıq keçirdikləri səbəbindən müraciət etmədiklərini bildiriblər.

²⁵ Bir neçə vasitə barədə məlumatlı olanlar ayrı-ayrı qurumlar barədə məlumatlı olanların faiz göstəricisində nəzərə alınıb. Bu səbəbdən faizlərin cəmi 100-dən çox ola bilər.

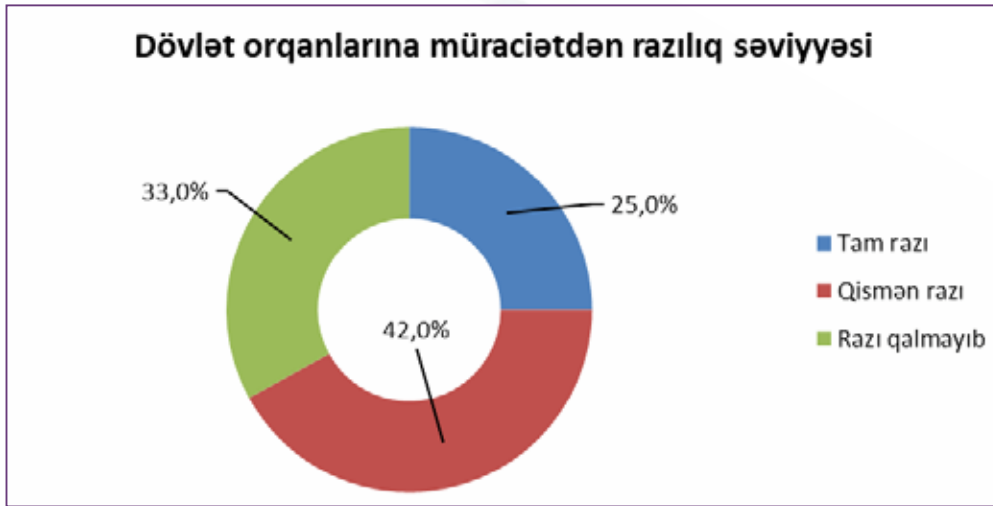
Kömək üçün müraciət edənlərin 68%-i polis, prokurorluq və məhkəmə orqanlarına, 12%-i dostlara və qohumlara, 5%-i yardım mərkəzləri və sığınacaqlara, 3%-i ictimai təşkilatlara, 12%-i digər kömək vasitələrinə (ƏƏSMN-ə, psixoloqlara, ictimai təşkilatlara, televiziya proqramlarına) müraciət ediblər.²⁶

Sığınacaqlarda yerləşdirilmiş şəxslər həmin müəssisələrdə onlara göstərilən xidmətlərdən razı qaldıqlarını, lakin sığınacaqlara əlçatanlıqla bağlı problemin olduğunu bildiriblər. Onların əksəriyyəti sığınacaqlara yardım üçün müraciət etdikləri digər ünvanlar (televiziyalardakı sosial verilənlər, hüquq-mühafizə orqanları, dövlət qurumları, qohum və dostlar və s.) tərəfindən yönləndirildiklərini, buna qədər sığınacaqlar və yardım mərkəzləri barədə məlumatsız olduqlarını bildiriblər. Bilavasitə yardım mərkəzləri və sığınacaqlara müraciət edənlərin faiz göstəricisinin aşağı olması da məhz bununla bağlıdır.

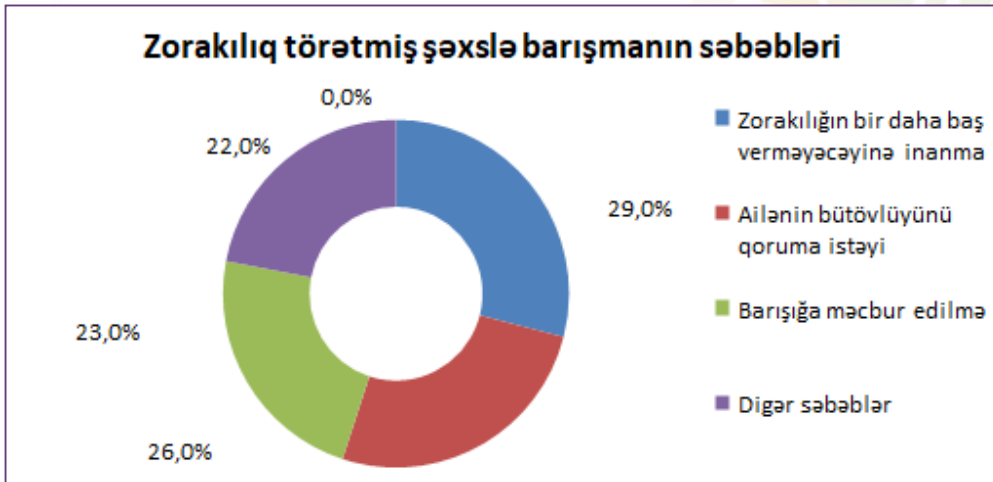

Dövlət orqanlarına kömək üçün müraciət etmiş respondentlərin 25%-i görülən tədbirlərdən tam razı qaldığını, 42%-i qismən razı qaldığını, 33%-i isə razı qalmadığını bildirib.

²⁶ Araşdırma əsasən AQUPDK-yə ünvanlanmış müraciətlər əsasında aparıldığından, müraciət olunan dövlət orqanları sırasında AQUPDK- nəzərə alınmayıb.

Məişət zorakılığına məruz qalmış şəxslərin 27%-i zorakılıq törətmiş şəxsə qarşı başlanmış inzibati və ya cinayət işinə barışıq əsasında xitam verildiyini, 22%-i bu halların bir neçə dəfə baş verdiyini bildirib. Zorakılıq törətmiş şəxslə barışmış qurbanların 29%-i belə halların bir daha baş verməyəcəyinə inanıldığından, 26%-i ailənin bütövlüyünü qorumağa çalışdığından, 23%-i barışıq məcbur edildiyindən, 22%-i digər səbəblərdən (el qınağından çəkdiyindən, qarşı tərəfin hədələrindən qorxduğundan, uşaqlarının gələcəyini düşündüyündən) zorakılıq törətmiş şəxslə barışdığını bildirib.

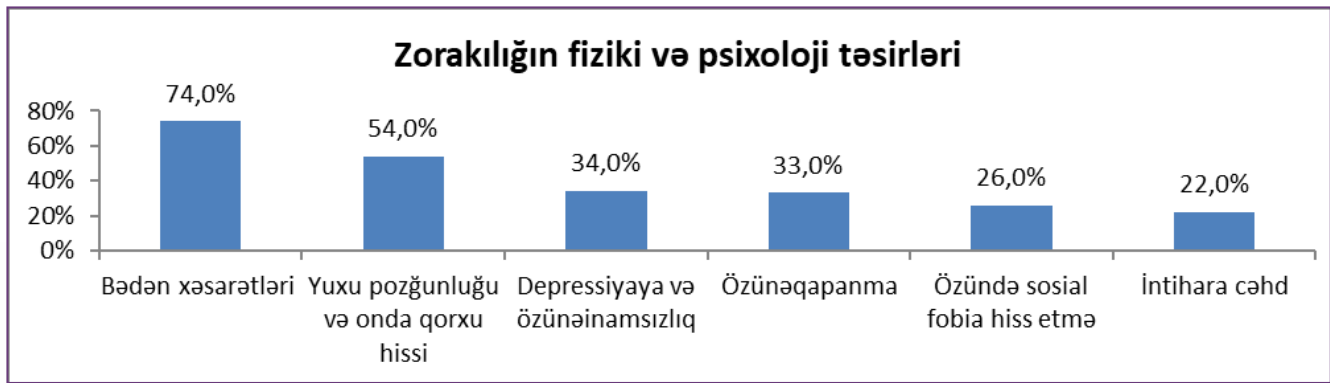
2.8. Məişət zorakılığının fəsadları.

Məişət zorakılığına məruz qalanların hamısı onun müxtəlif formalarda özünü biruzə verən təsirləri ilə qarşılaşır. Məişət zorakılığının ayrı-ayrı fərdlərə (fərdlər qrupuna) münasibətdə fiziki və psixoloji təsirləri ilə yanaşı, bütövlükdə cəmiyyət üçün mənfi nəticələr doğuran sosial təsirləri də var.

Zorakılığın fiziki və psixoloji təsirləri. Araşdırma zamanı rəyi soruşulanların 74%-i müxtəlif bədən xəsarətləri (zədələr, yırtıq, çapıq, dişlərin tökülməsi, sınıq və s.) aldığını, 54%-i yuxusunun pozulduğunu və onda qorxu hissi yarandığını, 34%-i depressiyaya düşdüyünü və özünəinamsızlıq yarandığını, 33%-i özünə qapandığını, 26%-i özündə sosial fobiya²⁷ hiss etdiyini, 22%-i intihara cəhd etdiyini bildirib. Məişət zorakılığına məruz qalanların 97%-i eyni zamanda bir neçə təsire məruz qaldığını bildirib.²⁸

²⁷ İnsan sosial bir varlıq olduğu üçün digər insanlarla ünsiyyət qurmaq onun əsas ehtiyaclarından biridir. Lakin bəzi insanlar ünsiyyət zamanı özlərini rahat hiss etmir və narahat olurlar. Xəstəliklərin Beynəlxalq Təsnifatında (XBT) sosial fobiya olaraq adlandırılan bu xəstəlik utanmaqdan, alçalmaq qorxusundan, başqaları tərəfindən pis qəbul olunmaqdan və eləcə də bu kimi qorxduğu vəziyyətlərdən qaçma ilə özünü göstərən bir xəstəlikdir (Sosial Fobiya nədir ? » Sinir.az | Psixiatriya, Psixoterapiya, Panikatak)

²⁸ Məişət zorakılığına məruz qalanların 97%-i eyni zamanda bir neçə təsire məruz qaldığını faizlərin cəmi 100-dən çox ola bilər.

Məişət zorakılığının sosial təsirləri. Araşdırmanın nəticələri göstərir ki, məişət zorakılığının təsirləri fərd və ailə çərçivəsindən çıxaraq bütövlükdə cəmiyyətin həyatına mənfi təsir göstərir. Digər məqsədlər üçün istifadə oluna biləcək ictimai vəsaitlər bu problemin həllinə yönəldilir. Bundan isə həm zorakılıq qurbanları, həm onların sosial əhatəsi, həm də dövlət və özəl sektor ziyan çəkir. Bu problem insanların maddi rifahını pisləşdirir və ictimai inkişafı əhəmiyyətli dərəcədə ləngidir. Məişət zorakılığı qurbanlarının özünəreallaşdırma potensialı məhdudlaşdığından insan resurslarından səmərəli istifadə imkanları da azalır.

Media xəbərlərinin intihar dinamikasına təsiri. Araşdırmanın məişət zorakılığının fəsadları ilə bağlı nəticələri qurbanların təxminən beşdə birinin (22%) intihara cəhd etdiyini göstərir. Bu kifayət qədər böyük rəqəmdir və son dövrlərdə baş verən intihar hallarının artması ciddi narahatlıq doğurur.²⁹

Bu araşdırma çərçivəsində intihar hallarına məişət zorakılığının təsirinin qiymətləndirilməsi aparılmasa da, zorakılığın fəsadları ilə bağlı nəticələr onu deməyə əsas verir ki, bir sıra intihar hallarının zorakılıqla bu və ya digər formada əlaqəsi var.

Son zamanlar intihar hallarının artması müşahidə olunur. Şübhəsiz ki, bunların sırasında məişət zorakılığı nəticəsində baş verən intihar halları da var. İntihar hallarının artımına təsir edən bir çox səbəblər mövcuddur. Bu səbəblərdən biri də intihar xəbərlərinin KİV-də yayınlanması formasıdır. Araşdırma çərçivəsində rəyi öyrənilən ekspertlərin əksəriyyəti hesab edir ki, intiharlarla bağlı mətbuatda dərc olunan məlumatların intihar hallarının artmasına təsiri inkar olunmazdır. Belə ki, intiharların mediada geniş işıqlandırılması intihar haqqında düşünən insanları bu prosesə birbaşa təşviq edir. Bu problemlər digər ölkələr üçün də aktual olduğundan, onların bir çoxu intihar xəbərlərinin mediada işıqlandırılması ilə bağlı etik qaydalar işləyib hazırlayıblar.

2011-ci ildə **Avstraliyanın** Mətbuat Şurası intiharın işıqlandırılması standartlarını tənzimləyən xüsusi maddə işləyib hazırladı. Həmin maddənin tələblərinə görə, intiharın yeri və üsulu detallı təsvir edilməməlidir, lakin ictimai maraqların intihar imitasiyası riskini açıq-aşkar üstələdiyi hallar istisna təşkil edir. İntihar haqqında xəbərdən sensasiya düzəldilməməli, o (hadisə) ideallaşdırılmamalı və ya tipləşdirilməməlidir. Məqalələr həddindən artıq emosional, parlaq başlıq və şəkillərlə olmamalıdır. Dərc olunan materiallar 24 saat işləyən təcili dəstək və digər yardım xidmətləri haqqında zəruri məlumatla müşayiət olunmalıdır.

Norveçin Mətbuat Şurasının Etika Məcəlləsində intiharlarla bağlı məlumatlara aid ayrıca maddə var. Həmin maddədə intihar halları barədə məlumatlarda ehtiyatlı olmaq, əgər

²⁹ ÜST-nin məlumatlarına əsasən dünyada ən çox intihar hadisəsi Avropa ölkələrində baş verir. Ön sıralarda Litva (hər 100 min nəfərə 31,9 intihar), Rusiya (hər 100 min nəfərə 31 intihar) və Belçika (hər 100 min nəfərə 20,7 intihar) kimi ölkələr yer alır. Azərbaycana gəlincə, əhalinin hər 100 min nəfərinə düşən intiharların sayı orta hesabla 5 fakt təşkil edir. Müqayisə üçün qonşu Gürcüstanda bu say 8,2-dir.

Ailə, Qadın və Uşaq Problemləri üzrə Dövlət Komitəsi - Günün aktual problemi - İNTİHAR (scfwca.gov.az)

bu, məlumata ümumi tələbatın ödənilməsi üçün zəruri deyildirsə, hesabatlılıqdan qaçmaq tələbi öz əksini tapıb. Bundan əlavə, qeyd olunur ki, suisidial hərəkətləri təhrik edən metodları və digər detalları təsvir etməkdən çəkinmək lazımdır.

Avstriya Mətbuat Şurasının Etika Məcəlləsində deyilir ki, imitasiya və əhali arasında təkrarlanma riski olduğuna görə intihar və intihara cəhd halları xüsusi ehtiyatlılıq və incəliklə işıqlandırılmalıdır. Jurnalist materialı hazırlayan zaman ictimai maraqları rəhbər tutmalı və neytrallığı gözləməlidir.³⁰

Bənzər qaydalar ABŞ, Yeni Zelandiya, İsveçrə, Yaponiya, Danimarka və s. ölkələrdə də mövcuddur.

Azərbaycan Jurnalistlərinin Peşə Davranışı Qaydalarında da intiharın işıqlandırılması ilə bağlı müəyyən tələblər var. Qaydaların 3.11-ci bəndində deyilir: “Jurnalist cinayət əməlləri, zorakılıq, qəddarlıq və intihar halları barədə reportajlarda belə əməllərin təşviqi və ya əsassız olaraq sensasiyalı formada təqdim olunmasından çəkinməlidir. Jurnalist zorakılığı təşviq edən, təhrik etməyə səy göstərən və ya belə hallara əl atan şəxslər tərəfindən vasitə kimi istifadə olunmamalı, əksinə, öz reportajlarında belə şəxslərin fəaliyyəti barədə müvafiq məhdudiyətləri tətbiq etməli və yalnız müvafiq informasiyanın ictimai əhəmiyyət kəsb etməsi şübhə doğurmada bu barədə reportajlar hazırlamalıdır”.³¹ Lakin təəssüf ki, təcrübədə Qaydaların bu tələbinə əməl olunmur. Araşdırma çərçivəsində apardığımız kiçik monitorinqin nəticələri də bunu göstərir.

Araşdırma çərçivəsində 2021-ci il aprelin 1-dən 20-dək olan dövrdə “Qafqazinfo.az” saytının qısamüddətli monitorinqi aparılıb.³²

№	Tarix	Başlıq	Təsvir
1.	20.04.2021	Gəncədə 28 yaşlı kişi parkda intihar etdi	Ad, yer və üsul göstərilir
2.	19.04.2021	4-cü kurs tələbəsi intihar etdi	Ad, yer və üsul göstərilir
3.	16.04.2021	Özünü dənizə atan qadın belə xilas edildi	Yer və üsul göstərilir
4.	14.04.2021	Sumqayıtda bir nəfər özünü dənizə atdı	Yer və üsul göstərilir
5.	13.04.2021	18 yaşlı qız intihar edibmiş	Ad, yer və üsul göstərilməklə ətraflı təsvir verilir: “Belə ki, ... rayon sakini (rayonun adı göstərilir), 2003-cü il təvəllüdlü (ad, soyad, ata adı göstərilir) ailə-məişət mübahisəsi zəminində özünü Taxtakörpü-Ceyranbatan su kanalına ataraq intihar edib”.
6.	08.04.2021	Ruhixəstə intihar etdi	Ad, yer və üsul göstərilir
7.	07.04.2021	İntihara cəhdə görə səhiyyə sistemini ittiham edən qadınla bağlı – Açıqlama	Ad, yer və üsul göstərilir

³⁰ Суицид в СМИ: регулируются ли вопросы освещения самоубийств в этических кодексах? (presscouncil.ru)

³¹ Azərbaycan Jurnalistlərinin Peşə Davranışı Qaydaları (presscouncil.az)

³² Müxtəlif mətbuat orqanlarında gedən bu tipli məlumatlar təkrarlandığından təkcə bir xəbər saytının monitorinqinin nəticələrinin mövcud vəziyyəti adekvat əks etdirdiyi qənaətinə gəlməliyik.

8.	07.04.2021	1 ay əvvəl itkin düşən şagirdin meyiti tapıldı - İlkin məlumatlara görə, onun intihar etdiyi ehtimal edilir	Ad, yer və üsul göstərilir
9.	07.04.2021	16 yaşlı oğlan intihar etdi	Ad, yer və üsul göstərilir. Bununla yanaşı, xəbər mətnində baş vermiş digər intihar hadisəsi barədə məlumat verilir: "Həmin gün rayonun ...kəndində (kəndin adı qeyd olunur) başqa bir şəxs də intihar edib". Bu məlumatda da intihar edənin adı, intiharın yeri və üsulu göstərilir.
10.	06.04.2021	Əsgərin intiharına bağlı cinayət işi açıldı	Advə üsul göstərilir
11.	05.04.2021	Qaxda 49 yaşlı kişi özünü asdı	Ad, yer və üsul göstərilir
12.	05.04.2021	Oğlunun itkisinə dözə bilməyən 71 yaşlı kişi məktub yazıb intihar etdi	Ad, yer və üsul göstərilir
13.	05.04.2021	Bakıda 21 yaşlıəcənəbiintiharedib	Ad, yer və üsul göstərilir
14.	03.04.2021	Lənkəranda elçisinə "yox" deyilən 16 yaşlı qız özünü asdı	Ad, yer və üsul göstərilir
15.	03.04.2021	Bir nəfər özünü dənizə atdı	Yervəusul göstərilir
16.	02.04.2021	"Azərsu" əməkdaşı iş yerində intihar etdi	Ad və yer göstərilir

Göründüyü kimi, 20 gün ərzində Azərbaycanda baş vermiş 17 intihar hadisəsi (1 yazıda iki intihar hadisəsi barədə məlumat verildiyindən cədvəldəki siyahıda 16 reportaj qeyd olunub) barədə məlumat verilib və məlumatların əksəriyyətində intihar edənin kimliyi, hadisənin baş verdiyi yer və intihar üsulu ətraflı təsvir olunur.

Hüquq-mühafizə orqanlarının rəsmi internet resurslarının təhlili göstərir ki, həmin resurslarda da intihar halları ilə bağlı detallı məlumatlar verilir. Bu, intiharlarla bağlı məlumatların yayınlanması zamanı KİV tərəfindən də eyni yanaşmanın nümayiş etdirilməsinə şərtləndirir. Təcrübə isə göstərir ki, intiharlarla bağlı xəbərlərdə detallı təsvir əksər hallarda yeni intiharlara təşviqətcə təsir göstərir. Hüquq-mühafizə orqanlarının və media ilə bağlı qurumların bu təcrübəni dəyişmək üçün ciddi addımlar atmasına ehtiyac olduğu şübhəsizdir.

III. MƏİŞƏT ZORAKILIĞININ QARŞISININ ALINMASINA YÖNƏLİK HÜQUQİ VƏ İNSTİTUSIONAL MEXANİZMLƏRİN TƏKMİLLƏŞDİRİLMƏSİ İSTİQAMƏTLƏRİ

3.1. Normativ tənzimləmə və hüquq-mühafizə orqanlarının rolu.

❖ *Cinayət Məcəlləsinə məişət zorakılığı ilə bağlı yeni maddənin əlavə edilməsi.* Hazırda Cinayət Məcəlləsində məişət zorakılığı ilə bağlı ayrıca maddə yoxdur. Bu, məişət zorakılığı ilə bağlı işlər üzrə cinayət təqibi zamanı xüsusi yanaşmanın tətbiqi imkanlarını azaldır. Belə ki, məişət zorakılığı xarakterli cinayətlərin araşdırılması vaxtında başlanılmalı, peşəkar səviyyədə aparılmalı, şübhəli şəxsin müəyyən edilməsi və saxlanması üçün bütün mövcud imkanlardan istifadə olunmalı, həmin müddət ərzində zərərçəkmiş şəxsin mühafizəsi təmin edilməlidir. Bundan əlavə, zərərçəkmiş şəxsin aldığı fiziki və psixi travmalar, onun yaşı, cinsi nəzərə alınmalı, zorakılıq riskinin zərərçəkmiş şəxsin özünə və ailəsinə potensial təsiri hərtərəfli qiymətləndirilməlidir. Bunun üçün ərizə dərhal qeydə alınmalı, zəruri halda və vaxtında tibbi müayinə təmin olunmalı, zəruri istintaq hərəkətləri aparılmalı, dindirmə şəraiti (otaqlar) zərərçəkmiş şəxsin yaşına, cinsinə və digər diqqətəlayiq hallara uyğun olmalı, bütün həssas məqamlar nəzərə alınmalıdır.³³

Bundan əlavə, Cinayət Məcəlləsində məişət zorakılığı ilə bağlı ayrıca maddənin olmaması məişət zorakılığı cinayətlərini formal əlamətləri ilə bənzər digər cinayətlərdən ayırmaq imkanlarını azaldır. Xarici ölkələrin təcrübəsində AŞ-nın tövsiyələrinə uyğun olaraq cinayət qanunvericiliyinin islahatı ilə bağlı xeyli nümunələr var (**Bax: Əlavə 4**).

❖ *“Normativ-hüquqi aktlar haqqında” Konstitusiyaya Qanununda normativ hüquqi aktların gender ekspertizasından keçirilməsi tələbinin nəzərdə tutulması.* “Gender (kişi və qadınların) bərabərliyinin təminatları haqqında” Qanunun 5.0.2-ci maddəsində normativ hüquqi aktların gender ekspertizasından keçirilməsi nəzərdə tutulur. Lakin qanunvericilik təcrübəsində bu tipli ekspertizanın aparılması barədə məlumat yoxdur. Bunun əsas səbəbi daha üstün hüquqi qüvvəyə malik “Normativ-hüquqi aktlar haqqında” Konstitusiyaya Qanununda belə ekspertizanın keçirilməsi tələbini nəzərdə tutan birbaşa müddəanın olmamasıdır. Konstitusiyaya qanununda hüquqi, linqvistik, maliyyə və digər zəruri ekspertizaların keçirilməsi” nəzərdə tutulsa da, gender ekspertizası nəzərdə tutulmur. Konstitusiyaya Qanununda məcburi gender ekspertizasının nəzərdə tutulması layihələrdə birbaşa və dolayı ayrı-seçkilik hallarına gətirən müddəaların olub-olmamasının müəyyənləşdirməyə imkan verə bilər ki, bu da son nəticədə digər gender problemləri kimi, məişət zorakılığı ilə mübarizədə və onun qarşısının alınmasında əhəmiyyətli rol oynaya bilər.

❖ *Mühafizə orderlərinin daha uzun müddətə nəzərdə tutulması.* “Məişət zorakılığının qarşısının alınması haqqında” Qanunda zərər çəkmiş şəxsə 30 gün müddətində qısamüddətli, 30 gündən 180 günədək isə uzunmüddətli mühafizə orderinin verilməsi nəzərdə tutulur. Məişət zorakılığına məruz qalmış, xüsusilə mühafizə orderi verilmiş şəxslərin, həmçinin ekspertlərin rəyinə görə, nəzərdə tutulan müddətlərin ən azı iki dəfə artırılmasına ehtiyac var.

❖ *Mühafizə orderlərinin verilməsi səlahiyyətinin polis orqanlarına həvalə edilməsi.* Məişət zorakılığının qarşısının alınması haqqında” qanunda qısamüddətli mühafizə orderinin verilməsi yerli icra hakimiyyəti orqanlarının səlahiyyətindədir. Lakin yerli icra hakimiyyəti orqanları polis orqanları ilə müqayisədə çevik deyil və zorakılıq hallarına dərhal reaksiya verə bil-

³³ https://azerbaijan.unfpa.org/sites/default/files/pub-pdf/un_-_vkillr_v_vkilliy_namizdlr_ucun_tdris_materiali.pdf

mirlər. Polis isə zorakılıq faktına dərhal reaksiya vermək və tədbirlər görmək üçün lazım olan bütün resurslara malikdir. Bu səbəbdən də qısamüddətli mühafizə orderlərinin polis orqanları tərəfindən verilməsi daha məqsədəuyğun olardı. 2020-ci ildə ölkə üzrə cəmi 38 qısamüddətli, 2 uzunmüddətli mühafizə orderlərinin verilməsi onu göstərir ki, mühafizə orderlərinin verilməsinin hazırkı mexanizmi effektiv deyil.

❖ *Zorakılıq qurbanlarına kompensasiyaların verilməsinin daha aydın və çevik mexanizmlərinin yaradılması.* Zorakılıq qurbanlarının məruz qaldıqları zorakılıq halları nəticəsində onlara vurulan zərərin kompensasiyası həm zorakılıq törədənləri növbəti zorakılıq aktlarından çəkindirir, həm də qurbanların reabilitasiyasını sürətləndirir bilər. Doğrudur, mövcud qanunvericilik zorakılıq törədənlərə qarşı vurulmuş zərərin ödənilməsi ilə bağlı tələb irəli sürməyə imkan verir. Lakin təcrübə göstərir ki, zorakılığa məruz qalanların çox az qismi bu imkandan faydalana bilir. Bu səbəbdən də kompensasiyaların ödənilməsinin daha aydın və çevik mexanizmlərinin işlənilməsinə ehtiyac var. Bu sahədə başqa ölkələrin təcrübəsindən də faydalanmaq olar (**Bax: Əlavə 5**).

❖ *Məişət zorakılığından zərər çəkmiş şəxslər üçün sığınacaqlara dair standartların hazırlanması.* Araşdırmalar göstərir ki, məişət zorakılığından zərər çəkən şəxslər üçün nəzərdə tutulmuş sığınacaqlar akkreditasiya olunsalar da, onların fəaliyyəti əsas etibarlı ilə təsisçi şəxslərin (qurumların) fərdi yanaşması əsasında təşkil edilir. Məsələn, Bakı şəhərində fəaliyyət göstərən sığınacaqla Gəncə şəhərində fəaliyyət göstərən sığınacağın şəraiti və göstərdiyi xidmət səviyyəsi arasında hiss olunacaq fərq var. Doğrudur, onların hər ikisində məskunlaşan şəxslər birmənalı olaraq sığınacaqların fəaliyyətindən razılıqlarını bildirirlər. Lakin Gəncə şəhərində fəaliyyət göstərən sığınacaqdakı infrastruktur şərtləri orada məskunlaşan şəxslərə yüksək səviyyəli sosial xidmətlər göstərmək imkanlarını çətinləşdirir. Azərbaycan Respublikasında "Məişət zorakılığı ilə mübarizəyə dair 2020–2023-cü illər üçün Milli Fəaliyyət Planı"nın 6.2.1-ci bəndində məişət zorakılığından zərər çəkmiş şəxslərin beynəlxalq standartlara cavab verən, onların ehtiyaclarını tam qarşılaya bilən müvəqqəti sığınacaqla təmin edilməsi vəzifəsi müəyyən edilib. Bu vəzifədən çıxış edərək sığınacaqlar üçün vahid standartların işlənilməsinə ehtiyac var. Bu standartlarda məişət zorakılığından zərər çəkmiş şəxslərə bilavasitə sığınacaqlarda göstərilən sosial xidmətlərin çeşidi, həcmi və onların təmin edilməsinin minimal şərtləri, işçi heyətinə, yaşayış və sosial xidmət sahələrinə dair tələblər, yerləşmə və təhlükəsizlik tələbləri və s. öz əksini tapmalıdır.

❖ *Qurumlararası koordinasiyanın gücləndirilməsi.* Araşdırmalar göstərir ki, məişət zorakılığı ilə mübarizə sahəsində səlahiyyətli qurumlar arasında koordinasiya zəifdir. Koordinasiyanın zəif olması məişət zorakılığı ilə mübarizənin effektivliyini azaldır, məişət zorakılığı hallarının qeydiyyatı və funksional vahid məlumat bazasının formalaşdırılması işini çətinləşdirir. Ekspertlərin əksəriyyətinin rəyinə görə, bələdiyyələrin prosesdən kənar qalması daha etibarlı ilkin məlumatın mənbəyi kimi bir qurumun imkanlarından istifadəni mümkün edər. Bələdiyyələrin məişət zorakılığı ilə mübarizədə səlahiyyətli qurum kimi prosesə daha aktiv cəlb olunması və daha çevik və davamlı koordinasiyanın təşkilinə ehtiyac duyulur. Vahid əlaqələndirici qurumun yaradılması imkanları da nəzərdən keçirilməlidir. Xarici ölkələrin təcrübəsində qurumlararası koordinasiyanın uğurlu nümunələri mövcuddur (**Bax: Əlavə 6**).

3.2. Məişət zorakılığı ilə mübarizəyə məsul şəxslərin potensialının artırılması.

❖ *Məişət zorakılığı halları ilə məşğul olan mütəxəssislərə yardımçı ola biləcək yazılı vəsaitlərin hazırlanması.* Məişət zorakılığı ilə əlaqədar işlər xüsusi yanaşma tələb edir. Bu, istər hüquq-mühafizə orqanlarının əməkdaşları, istərsə də digər qurumların (yerli icra hakimiyyətləri, müvafiq nazirliklər, sığınacaqlar və yardım mərkəzləri və s.) təmsilçiləri üçün keçərlidir. Bu baxımdan, məişət zorakılığı halları ilə məşğul olan mütəxəssislər üçün təlimat xarakterli yazılı

vəsaitlərin hazırlanmasına ehtiyac var. Əgər qadınlara münasibətdə zorakılıq halları ilə məşğul olan mütəxəssislərə yardımçı ola biləcək yazılı vəsaitlər hazırlanarsa, peşə hazırlığına və potensialın artırılmasına yönəlmiş tədbirlər genişləndirilə bilər. Xarici ölkələrin təcrübəsində bu, geniş tətbiq olunur (**Bax: Əlavə 7**).

❖ *Məişət zorakılığı halları və zorakılıq qurbanlarının problemləri ilə məşğul olan mütəxəssislər üçün təlim proqramlarının hazırlanması və təlim kurslarının təşkili.* Təlim kursları hüquq-mühafizə, səhiyyə, sosial xidmət və s. sahələrdə çalışan mütəxəssislər üçün təşkil edilməlidir. Sahələrin özəllikləri nəzərə alınmaqla təlim proqramları hazırlanmalı və həmin proqramlar üzrə təlim sessiyaları təşkil edilməlidir. Məsələn, hüquq-mühafizə orqanlarının əməkdaşları üçün proqramlar hazırlanan zaman nəzərə alınmalıdır ki, zərərçəkmiş şəxsin dindirilməsi zamanı mühakimə və günahlandırmayönümlü deyil, dəstəkləyici və qurbanın hüquqlarına hörmətlə yanaşma sərgilənməlidir, zərərçəkmiş azyaşlı qızlara xüsusilə həssas münasibət göstərilməlidir və s.³⁴ Xarici ölkələrdə belə kurslara xüsusi önəm verilir (**Bax: Əlavə 8**).

3.3. Məişət zorakılığını törətmiş şəxslər üçün proqramlar.

❖ *Məişət zorakılığı törətmiş şəxslər üçün xüsusi proqramların işlənilib hazırlanması.* Belə proqram qurumlararası əməkdaşlıq çərçivəsində hazırlana və əlaqələndirilmiş şəkildə həyata keçirilə bilər. Bu proqramlar məişət zorakılığı törətmiş şəxslərin məişət zorakılığının hüquqi nəticələri, ailə dəyərləri və s. barədə məlumatlılığının artırılması, psixoloji yardım və məşğulluğun təmini kimi istiqamətləri nəzərdə tuta bilər. Avropa Şurası da 2005-ci ildə qəbul etdiyi 5 sayılı Təvsiyə sənədində üzv dövlətlərə zorakılığa yol vermiş təqsirli şəxslər üçün nəzərdə tutulan xüsusi proqramların işlənilib hazırlanmasını tövsiyə edib. Almaniyada uzunmüddətli xüsusi fəaliyyətdən sonra proqram xarakterli vahid keyfiyyət standartları hazırlanıb (**Bax: Əlavə 9**).

❖ *Məişət zorakılığı törətmiş şəxslər üçün xüsusi proqramların həyata keçirilməsi üçün ixtisaslaşmış regional mərkəzlərin yaradılması.* Belə mərkəzlərin yaradılması proqramların bütün ölkə üzrə əhatəsini, onların icrasına vahid yanaşmanı və koordinasiyanı təmin etməyə imkan verə bilər. Mərkəzlərin fəaliyyətinin effektivliyini təmin etmək üçün həmin mərkəzlərin keyfiyyətli hazırlıq prosesindən keçmiş kadr potensialının formalaşdırılmasına ehtiyac var.

3.4. Məlumatlılıq səviyyəsinin artırılması

❖ *Bütün ölkə üzrə maarifləndirmə kampaniyalarının aparılması.* Belə kampaniyalarda əsas məqsəd cəmiyyətdə hələ də mövcud olan və güclü təsirə malik stereotipləri aradan qaldırmaq, geniş auditoriyaya zorakılığın qəbul edilməz və zərərli olduğunu anlatmaq, onları mümkün hüquqi müdafiə vasitələri haqqında bilgiləndirməkdir. Belə maarifləndirmə kampaniyalarında KİV-in və vətəndaş cəmiyyətinin imkanlarından geniş istifadə olunmalıdır. Bu mənada Fransa təcrübəsi yaxşı nümunələrdən hesab edilə bilər (**Bax: Əlavə 10**).

❖ *Profilaktik xarakterli məlumatlandırma kampaniyalarının aparılması.* Belə proqramlar müxtəlif məqsədli auditoriyalar üçün (uşaqlar, gənclər, qadınlar, kişilər, din xadimləri və s.) üçün ayrı-ayrılıqda və ya birgə iştirak formasında təşkil edilə bilər.

³⁴ "Gender əsaslı zorakılıq qurbanlarına hüquqi yardım: milli və beynəlxalq müdafiə mexanizmləri". Vəkillər və Vəkiliyə namizədlər üçün tədris materialı. 2021. UNFPA Azərbaycan | "Gender əsaslı zorakılıq qurbanlarına hüquqi yardım: milli və beynəlxalq müdafiə mexanizmləri" Vəkillər və Vəkiliyə Namizədlər üçün Tədris Materialı

Xarici təcrübə

Avstriya. 1997-ci ildə Avstriyada qəbul olunmuş “Zorakılıqdan müdafiə haqqında” Qanun gender problematikasını nəzərə alan qanunvericiliyin qadınlara münasibətdə zorakılıq probleminə hər cür yanaşmanın dəyişməsi baxımından necə mühüm bir təsirə malik olduğunu göstərir. Qanunda öz əksini tapmış bir çox yenilikçi müddəalar qurbanlara yardım göstərilməsinə xüsusi diqqət yetirilməsini nəzərdə tutur (məsələn, müdafiə ilə bağlı təcili sərəncamların verilməsi, ailə zorakılığının gender mahiyyətinə diqqət yetirməklə, bu zorakılıq formasına qarşı mübarizə sahəsində hüquq-mühafizə orqanları əməkdaşlarının təlimatlandırılması və polis, sosial xidmət orqanlarının işini əlaqələndirən zorakılıqdan müdafiə mərkəzlərinə yardım göstərilməsi). Qanunvericiliyə və əlavə qanunverici və siyasi tədbirlərə müsbət təsir göstərən fakt ondan ibarətdir ki, Avstriyalı qanunvericilər ailə zorakılığının gender mahiyyəti barədə tam məlumatlıdırlar və bütün Avstriyada fəaliyyət göstərməklə, ailə zorakılığının bütün qurbanlarına məsləhətlər verən və öz işlərində gender problematikasına bəzən feminist yanaşma nümayiş etdirən 9 zorakılıqdan müdafiə mərkəzinin müstəsna rol oynadığını nəzərə alırlar. Bu qanunun qəbul edilməsi anından etibarən, Avstriya hökuməti qanunda aşkara çıxan boşluqları doldurmaq və onun icrası ilə bağlı problemləri həll etmək məqsədi ilə həmin qanunu yenidən işləmiş və təkmilləşdirmişdir.³⁶

İspaniya. İspaniyanın 1/2004 sayılı, “Gender əlamətinə görə zorakılıqdan kompleks müdafiə tədbirləri haqqında” əsas qanunu qadınlara münasibətdə kişilər tərəfindən törədilən ailə zorakılığının və bütün digər zorakılıq hallarının qarşısının alınmasına, həmçinin, bu zorakılıq hallarından müdafiəyə və qanun pozucularının cinayət məsuliyyətinə cəlb edilməsinə yönəlmiş tədbirləri əhatə edən hüquqi normaları müəyyənləşdirən əhatəli qanunun daha bir nümunəsidir.³⁷ Bu əsas qanunun qəbul edilməsinin mühüm nəticəsi ispan məhkəmə sistemində dərin islahatların əsasını qoymuşdur. Belə ki, bu qanunun tətbiqi Cinayət məcəlləsinə, Cinayət-prosessual məcəlləyə, “Məhkəmə sistemi haqqında” Əsas qanuna (Bu qanunla qadınlara münasibətdə zorakılıq məsələləri üzrə məhkəmələr və hakimlər institutunun əsası qoyulmuşdur), “Sosial təminat haqqında” Ümumi Qanuna və “Zəhmətkeşlər haqqında” Qanuna (Bu qanunda gender əlamətinə görə zorakılıq qurbanı olmuş zəhmətkeş qadınların əmək hüquqlarının müdafiəsi

³⁶ Əlavələrdəki nümunələr aşağıdakı mənbəyə istinadən verilib: Элизабет Дюбан. Исследование по вопросам предотвращения и борьбы с насилием в отношении женщин и домашним насилием, в том числе в ситуациях социального неблагополучия, в Российской Федерации.

36 GREVIO (2017), BaselineEvaluationReportAustria, Council of Europe.

37 “Gender əlamətinə görə zorakılıqdan kompleks müdafiə tədbirləri haqqında” 28 dekabr 2004-cü il tarixli qanun.

ilə bağlı normalar öz əksini tapır) düzəlişlərin edilməsi ilə nəticələnmişdir. 1/2004 sayılı Əsas qanunda məlumatlılıq səviyyəsinin artırılmasına, təhsil və peşə hazırlığının təmin edilməsinə yönəlmiş tədbirlərin köməyi ilə qadınlara münasibətdə zorakılığın qarşısının alınmasına xüsusi diqqət yetirilir. Beləliklə, Əsas qanun təhsil və reklamı tənzimləyən qanunlardakı dəyişikliklərə səbəb olmadı, həmçinin, qanun pozuntularının ilkin mərhələdə üzə çıxarılmasının effektivliyinin artırılmasına, qadınlar və kişilər arasında bərabərlik, hörmət, dözümlülük və barış kimi dəyərlərin təbliğinə yönəlmiş fəaliyyətlərdə Milli səhiyyə xidməti və Milli təhsil şurası kimi rəsmi orqanlar üçün yeni öhdəliklər yaratdı.

Əlavə 2.

Xarici təcrübə

Niderlandda qadınlar üçün ilk sığınacaq 1974-cü ildə yaradılmışdır. Hal-hazırda sığınacaqları və zorakılığa məruz qalmış qadınlara yardımını özündə birləşdirən milli sistem (26 təşkilatdan ibarət olan və ildə 16500 müştəriyə xidmət göstərən) mövcuddur. Milli sistem çərçivəsində, həmçinin, ixtisaslaşmış xidmətlər də fəaliyyət göstərir. Buraya ciddi təhlükə halında qızlar və gənc qadınlar üçün gizli sığınacaqlar, həmçinin, möhkəmləndirici tədbirlərin görüldüyü dövr üçün sığınacaqlar və ambulator proqramları aiddir.

Niderlandda qadınlar üçün ixtisaslaşmış xidmətlərin göstərilməsinə yanaşma çərçivəsində qabaqcıl təcrübənin bir neçə nümunəsi mövcuddur. Birincisi, qadınlar üçün sığınacaqlar vahid bir şəbəkədə (Niderland Sığınacaqlar Federasiyası) birləşdirilmişdir. Bu şəbəkə bütün sığınacaqların işinin milli səviyyədə koordinasiyasını asanlaşdırır. Bu isə sığınacaqdakı yerlərin zorakılığa məruz qalmış bütün şəxslər üçün əlçatan olmasını təmin etmək baxımından olduqca mühümdür. Şəbəkənin iştirakçıları bütün sutka ərzində və gündəlik əsasda dərhal sığınacaqların verilməsi və digər yardımların göstərilməsini təmin etmək məqsədilə razılaşmaların yerinə yetirilməsi üçün öhdəliklərə malikdirlər və təhlükəsizlik yoxlamalarının keçirilməsi, qəbul proseduru, məlumatların toplanması, milli səviyyədə informasiya-maarifçilik fəaliyyətinin göstərilməsi kimi sahələrdə əməkdaşlıq edirlər. 2019-cu ildə şəbəkə təhlükəsizlik və qarşılıqlı fəaliyyət sahəsində keyfiyyət standartlarının işlənilib hazırlanmasınabaşlamışdır (bunların əsasında gələcəkdə sığınacaqların yoxlanmasını həyata keçirmək mümkün olacaqdır). Şəbəkə, həmçinin, milli hakimiyyət orqanları, Sosial Təminat Nazirliyi, Ədliyyə Nazirliyi və parlament üzvləri ilə əməkdaşlıq edir.

Sosial xidmətlərin göstərilməsi mərkəzləşdirilmişdir həmçinin hər bir bələdiyyə ailə zorakılığına münasibətdə öz xüsusi siyasətini və fəaliyyət planlarını reallaşdırmağa görə cavabdehdir. Bələdiyyələr məqsədli ehtiyaclara görə milli hökumətdən vəsaitlər alırlar. Qadınlar üçün sığınacaqlara və ailə zorakılığının profilaktikasına ayrılan vəsait ildə təxminən 118 milyon avro təşkil edir. Qanun bələdiyyə büdcəsinin nə qədərini sığınacaqlara sərf olunması ilə bağlı

hər hansı şərt qoymur. Eyni zamanda sığınacaqlar şəbəkəsi bələdiyyələr tərəfindən prioritetlərin müəyyənləşdirilməsində və büdcənin strateji planlaşdırılmasında mühüm rol oynayır (Məişət zorakılığı qurbanları üçün sığınacaqların saxlanması ilə müqayisədə profilaktik iş daha ucuz başa gəlir).³⁸

Əlavə 3.

Xarici təcrübə

Portuqaliya. 2018-ci ildə Portuqaliya hökuməti 2018-2030-cu illər üçün bərabərliyin təmin edilməsi və ayrı-seçkiliyə yol verilməməsi üzrə Milli strategiyayı (ENİND) qəbul etmişdir. Bu strategiyanın əsas istiqamətləri aşağıdakılardır: 1) qadınlar və kişilər arasında bərabərliyin təmin edilməsi; 2) qadınlara qarşı zorakılıq, gender zorakılığı və ailə zorakılığına qarşı mübarizə. Strategiyada, həmçinin, qadınların və qızların müxtəlif əlamətlərə (məsələn, cinsi mənsubiyyət, yaş, əlillik, irqi mənsubiyyət, milli və ya etnik mənşə) görə kəşifən xüsusi tələbatlarının olduğu da qəbul olunur. Strategiyanın əsas istiqamətlərinin hər birinin həyata keçirilməsi istiqamətində 2018-2021-ci illər üçün ayrıca planlar da işlənib hazırlanmışdır. Strategiyanın həyata keçirilməsi və qadınlara münasibətdə bütün zorakılıq formalarına qarşı mübarizə üzrə birgə fəaliyyət planı altı strateji məqsədi özündə birləşdirir. Fəaliyyət planı qadınlara münasibətdə zorakılıqla bağlı aparılan siyasətin koordinasiyası üçün məsul olan milli komissiya (Vətəndaşlıq və Gender Bərabərliyi üzrə Komissiya) ilə polis, Baş prokurorluq, məhkəmə qərarlarının icrası üzrə Baş İdarə və barışdırıcı hakimlərin peşəkar hazırlığı ilə məşğul olan məhkəmə tədqiqatları Mərkəzi kimi qurumlar arasında qarşılıqlı fəaliyyət protokollarının işlənib hazırlanmasını nəzərdə tutur.³⁹

Portuqaliya hökumətinin yanaşması vahid sistemli və əhatəli dövlət siyasətinin işlənib hazırlanması zamanı dövlətin kəşifən bərabərsizlik formalarını necə nəzərə aldığına yaxşı bir nümunəsidir.

Əlavə 4.

AŞ-nin tövsiyələri

Qadınlara münasibətdə zorakılıq probleminin həllinə yönəlmiş qanunvericilik tədbirlərinin görülməsi üzrə öhdəliklər çərçivəsində qadınlara qarşı onların fiziki, seksual və psixoloji sağlamlığının pozulmasına səbəb olmuş gender zorakılığının bütün formalarına cinayət əməli statusunun verilməsi olduqca vacibdir. **Avropa Şurasının Rec(2005) 5 sayılı tövsiyəsində** dəqiq göstərilmişdir ki, üzv dövlətlər cinayət qanunvericiliyinin istənilən zorakılıq aktına, o cümlədən, fiziki və seksual zorakılığa şamil edilməsini təmin etməlidirlər. Həmçinin, milli

³⁸ Report submitted by the Netherland pursuant to Article 68, paragraph 1 of the Council of Europe Convention on preventing and combating violence against women and domestic violence (Baseline Report).

³⁹ Commission for Citizenship and Gender Equality (2019), National-level reviews – Portugal for Twenty-fifth anniversary of the Fourth World Conference on Women and adoption of the Beijing Declaration and Platform for Action (1995).

qanunvericilikdə zorakılıq törətmiş şəxsə qarşı qısa müddət ərzində cinayət işi açmağa və zorakılığın qurbanı olan qadınlara vurulmuş zərərin ödənilməsinə imkan verən uyğun tədbirlər və sanksiyalar nəzərdə tutulmalıdır. Avropa İnsan Hüquqları Məhkəməsi təsdiq etmişdir ki, üzv dövlətlərə ailədəki zorakılığın bütün formalarını cinayət əməli kimi təsnif etmək, cinayət qanunvericiliyinə əlavə olaraq müəyyən mülki-hüquqi və ya inzibati-hüquqi tədbirlərin görülməsi məsələsini nəzərdən keçirmək də tövsiyə olunur. Bu tədbirlər məhkəmə orqanlarına zorakılıq qurbanlarının müdafiəsinə yönəlmiş tədbirlər görmək, zorakılıq törətmiş şəxslərə öz qurbanları ilə əlaqəyə girməyi, ona yaxınlaşmağı, müəyyən rayonlarda yaşamağı qadağan etmək imkanı verərdi.⁴⁰

Qanunvericilik yanaşmasının hansı formasından istifadə olunması ilə bağlı seçim (bu, ayrıca bir qanun, cinayət hüququ normalarının məcmusu və/və ya fəaliyyətdə olan cinayət qanunvericiliyinin dəyişdirilməsi ola bilər) hər bir dövlətin öz ixtiyarına verilmişdir, lakin aşağıda qeyd olunan elementlər qadınlara münasibətdə zorakılığa və ailə zorakılığına görə cinayət məsuliyyətini müəyyənləşdirən effektiv qanunvericiliyin zəruri komponentləri hesab olunur:

- ❖ beynəlxalq hüquqa uyğun olaraq, effektiv qaydada zorakılığın qarşısının alınması, müdafiə, cinayət məsuliyyəti, məhkəmə qərarının qəbulu və hüquqi müdafiə vasitələri ilə təmin olunma;

- ❖ qanunların ailə vəziyyətindən asılı olmayaraq, hal-hazırda intim münasibətlərdə olan və ya əvvəllər belə münasibətlərdə olmuş şəxslərə, eləcə də ailə münasibətlərində olan, həmçinin, eyni mənşəyə sahib olan şəxslərə tətbiq edilə bilən olması;

- ❖ qadınlara münasibətdə zorakılıqla bağlı işlər üzrə vaxtında və operativ aparılan məhkəmə təhqiqatı (məsələn, sürətləndirilmiş məhkəmə təhqiqatı);

- ❖ zorakılıq qurbanlarını təkrar qurbana çevrilməkdən müdafiə edən və cinayət prosesində iştirakla bağlı müəyyən qərarların qəbul edilməsində zorakılıq qurbanının hüquqlarını təmin edən normalar;

- ❖ hüquqi sanksiyalar və hökmlərin çıxarılması siyasəti cinayətin ağırlıq dərəcəsinə uyğun olmalı və ən azından aşağıdakı məqsədlərə cavab verməlidir: 1) qadınlara münasibətdə zorakılığın aşkar edilməsi və dayandırılması; 2) zorakı davranışın qarşısının alınması; 4) zorakılıq qurbanının təhlükəsizliyinin təmin edilməsi;

- ❖ hökm çıxarılan zaman ağırlaşdırıcı hallar (məsələn, zorakılıq hərəkətlərinin dəfələrlə təkrar edilməsi, zorakılıq qurbanının olduqca zəif olması) nəzərə alınmalıdır;

- ❖ müdafiə təlimatlarının pozulması cinayət əməli hesab olunmalıdır;

- ❖ zorakılıq qurbanlarının dəymiş ziyana görə kompensasiya almaq hüququ (bu zaman dəymiş zərər ailə büdcəsinin vəsaiti hesabına ödənməməlidir);

⁴⁰ "Bevacqua və S. Bolqarıstana qarşı (Bevacqua and S. v. Bulgaria)" işi üzrə AİHM-in Qərarı (2008), §51, AŞ Nazirlər Komitəsinin izahedici Tövsiyəsi Rec (2002).

❖ qadınlara münasibətdə zorakılıqla bağlı bütün işlərdə, o cümlədən, qadınlara münasibətdə zorakılıq və ya ailə zorakılığı ilə bağlı sübutlar mövcud olduğu zaman nikahın pozulması prosesində məcburi vasitəçilik üsulundan istifadənin qadağan edilməsi.

Xarici təcrübə

İsveç. 1898-ci ildə İsveçdə qadınlara münasibətdə zorakılığa cavab olaraq dövlət tərəfindən görülən tədbirlərin dəyişdirilməsi məqsədilə Cinayət Məcəlləsinin islahatı keçirilmişdir. İslahatın əsasında hökumətin belə bir etirafı dayanırdı ki, qarşıda duran əsas vəzifələrdən biri cinayət mühakiməsi sisteminin gördüyü cavab tədbirlərinin təkmilləşdirilməsidir. Hüquq-mühafizə orqanlarının, prokurorluğun, sosial xidmətlərin və s. funksiyalarında ciddi dəyişikliklərin edilməsini nəzərdə tutan islahat paketi geniş olmaqla, qadınlara münasibətdə zorakılığın müxtəlif formalarını əhatə edirdi. Əsas dəyişikliklərdən biri “qadın toxunulmazlığının kobud şəkildə pozulması” adlı yeni cinayət tərkibinin məcəlləyə daxil edilməsi oldu. Dəyişdirilmiş Cinayət Məcəlləsində öz əksini tapmış “toxunulmazlığın kobud şəkildə pozulması” adlı qeyri-gender anlamlı məfhum onu ifadə edir ki, cinayətkar onunla yaxın münasibətlərdə olan və ya nə vaxtsa belə münasibətlərdə olmuş şəxsə qarşı fiziki və ya seksual təhqirlər kimi təkrar zorakılıq aktları törədir. Məcəlləyə daxil edilmiş “qadın toxunulmazlığının kobud şəkildə pozulması” adlı gender anlamlı məfhum isə yenə eyni şərtlər daxilində baş verən və qadına münasibətdə kişinin etdiyi zorakılıq əməlini ifadə edir. Gender əlamətinə əsaslanan norma kişinin nikahda olduğu və ya birgə yaşadığı qadına qarşı münasibətdə dəfələrlə müəyyən cinayətlər törətdiyi vəziyyətlərə aiddir. Dəfələrlə törədilən əməllər davam edən cinayət kimi qəbul edilir və həmin cinayətə görə altı aydan altı ilə qədər cəza nəzərdə tutulur.

“Qadın toxunulmazlığının kobud şəkildə pozulması” kimi cinayət tərkibinin qanunvericiliyə daxil edilməsi hakimlərə qadınların adətən üzləşdikləri psixoloji, fiziki və seksual zorakılığın davamedici xarakterə malik olduğunun qəbul edilməsi üçün konteksti nəzərə almaq və sistematik qanunpozmalar şəraitində daha ciddi hökmlər çıxarmaq imkanı vermişdir. Yeni qanunvericilik norması ağırlaşdırıcı hallarda fiziki zorakılıq və ya zorlama kimi hallarda eyni bir şəxsə qarşı bir neçə maddə üzrə ittiham irəli sürmək imkanı yaradır. Nigahda və ya intim münasibətlərdə olma zamanı seksual zəmində törədilən cinayətlər təcrübədə, adətən, bu cinayətlərə uyğun hökmlərin çıxarılması imkanının yaradılması məqsədilə ailə zorakılığının digər hallarından ayrı olaraq təhqiq olunur. Cinayət qanunvericiliyinə bu yaxınlarda edilmiş düzəlişlər belə cinayətlərin tərkibini genişləndirmişdir. Buraya təhqiredici davranış (ailə zorakılığı şəraitində edilən müxtəlif davranış növlərinin geniş spektrini əhatə etmək üçün), eləcə də zorakılıq qurbanları üçün təhlükə yaradan bir çox davranış formalarını özündə birləşdirən təqib (məsələn, telefonla “sükut zəngləri” və ya ifşedici materialların internetdə yerləşdirilməsi) daxildir.⁴¹

⁴¹ Структура «ООН-женщины» (2012 г.), «Пособие для разработки законодательства по вопросам насилия в отношении женщин». Нью-Йорк, стр. 16, 63; GREVIO (2019), Baseline Evaluation Report Sweden, Council of Europe, pp. 44–45.

Xarici təcrübə

İsveç. İsveçdə cinayət qurbanlarına kompensasiyaların ödənilməsi mexanizmi qabaqcıl təcrübə kimi qəbul olunmuşdur. Bu mexanizm intim partnyorlar tərəfindən zorakılığa məruz qalmış şəxslərə də şamil edilir. İntim partnyorlar tərəfindən zorakılığa məruz qalmış şəxslərin kompensasiya almasının bir neçə mexanizmi mövcuddur: zorakılıq qurbanı cinayət əməlləri nəticəsində ona dəymiş ziyanla bağlı qanun pozucusunun əleyhinə cinayətin təhqiqi çərçivəsində iddia və ya ayrıca mülki iddia qaldıra bilər. Kompensasiya işin bərabərlik məsələləri üzrə Müvəkkil tərəfindən baxılması nəticəsində də verilə bilər. Kompensasiyanın qanun pozucusu tərəfindən və ya sığorta müqaviləsi çərçivəsində ödənilməsi mümkün olmadıqda, zorakılıq qurbanları kompensasiya və qurbanlara yardım məsələləri üzrə idarəyə müraciət edə bilərlər. Bu prosedur pulsuz və səmərəlidir. Ödənişlər, bir qayda olaraq, ərizələrin qeydiyyatı anından etibarən iki ay ərzində həyata keçirilir. Ödəniş üçün cinayətin ağırlıq dərəcəsi müəyyən edilməmişdir və kompensasiyalar fiziki və/və ya psixoloji əziyyətlərə görə verilir.

İntim partnyor tərəfindən zorakılıq qurbanına çevrilmiş qadınlar kompensasiya ilə bağlı tez-tez müraciət edirlər və bir il ərzində onların sayı 500-700 təşkil edir. Kompensasiyanın məbləği (avro ekvivalent ilə götürüldükdə) zorakılığın törədildiyi hər ay üçün təxminən 233 avro təşkil edir, birdəfəlik ödənilən kompensasiyaların məbləği isə 1000-10000 avro arasında dəyişir. Məbləğ zorakılığın tətbiqinin miqyası nəzərə alınmaqla, konkret cinayət əməlinin qiymətləndirilməsinin nəticələri əsasında müəyyən olunur.

İntim partnyor tərəfindən valideyninə qarşı törədilmiş zorakılığın şahidi olmuş uşaqlar dövlətdən kompensasiya almaqla bağlı xüsusi hüquqlara malikdirlər. İsveçdə hər il 300-dək uşaq bu cür ödənişlər alır.⁴²

Xarici təcrübə

Polşa. Polşada ailə zorakılığı ilə bağlı qurumlararası koordinasiya sistemini nümunəvi hesab etmək olar. Bu sistemin məqsədi ailə zorakılığı hallarında polisin işini yüngülləşdirmək və yerli səviyyədə xidmətlər göstərməkdir. Qanuna görə Polşada hər bir bələdiyyə ailə zorakılığı ilə mübarizə və qurbanlara göstərilən yardımın koordinasiyası məqsədi ilə qurumlararası qrup yaratmalıdır. "Göy kart" adlanan prosedur əvvəlcə ailə zorakılığı hallarında polisin müdaxiləsinin standartlaşdırılması üçün tətbiq olunsa da, sonradan onun əhatə dairəsi bu profildən olan bütün xidmətlərinin qarşılıqlı fəaliyyətinin effektivliyinin artırılması məqsədilə genişləndirilmişdir. Yaşayış yerində zorakılığın baş verməsi ilə bağlı əsaslı şübhələr mövcud olduqda, polis və digər səlahiyyətli orqanlar (sosial xidmətlər, tibb müəssisələri (həkimlər, tibb

⁴² GREVIO(2019), Baseline Evaluation Report Sweden, Council of Europe, p.42, and Comments submitted by Sweden on GREVIO's final report on the implementation of the Council of Europe Convention on preventing and combating violence against women and domestic violence (BaselineReport),2019,p.5.

bacıları, feldşerlər), təhsil sistemi, yerli hakimiyyət orqanlarının alkoqolizmin profilaktikası üzrə komitələri bu proseduru başlada bilərlər.

İlk mərhələ hadisə haqqında əsas məlumatların (məsələn, zorakılığın formaları, baş verdiyi şərait, zorakılıq qurbanlarının sağlıq durumu, polisin etdiyi hərəkətlər) daxil edildiyi A kartının doldurulmasıdır. A kartının doldurulması üçün zorakılığın qurbanı olmuş şəxsin razılığı tələb olunmur. A kartı 10 gün ərzində qurumlararası qrupa təqdim olunur.

Prosedur başlanan kimi, zorakılıq qurbanı olmuş şəxsə B kartı verilir. Həmin kartda ailə zorakılığı, polisin öhdəlikləri, cinayət qanunvericiliyinin uyğun normaları və mümkün yardım xidmətləri haqqında əsas məlumatlar qeyd olunur. Zorakılıq qurbanından xahiş edilir ki, işi aparan mütəxəssislə və qurumlararası qrupla görüş keçirsin. Həmin görüş zamanı zorakılıq qurbanına kömək göstərilməsi üzrə fərdi planın işlənilib hazırlanması məqsədilə onun barəsində əlavə informasiyanın (məsələn, ailə vəziyyəti, professional və iqtisadi vəziyyət, sağlamlıq vəziyyəti) daxil edildiyi C kartı doldurulur. Qanun pozucusu da qurumlararası qrupda görüşə çağırılır və həmin görüş zamanı əlavə məlumatların daxil edilməsi və onunla bağlı görülməli tədbirlərin müəyyənləşdirilməsi üçün D kartından istifadə olunur. Nazirlər Şurasının qərarında informasiya mübadiləsinin koordinasiyasının və "göy kart" proseduru çərçivəsində müdaxilənin qaydaları müəyyən olunmuşdur. Hər bir qurumlararası qrup öz qərarlarının qəbul edilməsi prosesini sənədləşdirir.

"Göy kart" sistemi qurumlararası koordinasiya üçün platforma və ailə zorakılığı qurbanlarının kompleks müdafiəsi üçün qaydalar müəyyənləşdirdiyindən, çox mühüm bir yenilik olmuşdur. Polisin topladığı məlumatların (A kartı) sistemləşdirilməsi ailə zorakılığı ilə bağlı işlər üzrə məhkəmə təhqiqatının aparılması zamanı faydalı olmuşdur. Bu kartların bütün cinayət-prosesual tələblərə cavab verməməsinə baxmayaraq, istənilən halda onlardan sübut kimi istifadə oluna bilər. Lakin "göy kart" prosedurunda müəyyən çatışmazlıqlar da üzə çıxmışdır. Daha dəqiq desək, bu prosedur təxirəsalınmaz situasiyalarda cəld reaksiya verməyin tələb olunduğu hallarda o qədər də effektiv olmamışdır. Zorakılıq qurbanının həm işi aparan mütəxəssislə, həm də qurumlararası qrupla görüş keçirməsi faktı ikinci dəfə zorakılıq qurbanı olmaq riskini artırır. Bundan başqa, "göy kart" proseduru çərçivəsində qanun pozucusunun qurumlararası qrupla görüşməsi məcburi deyildir.⁴³

Portuqaliya. Portuqaliyada ailə zorakılığına cavab olaraq görülən tədbirlər ictimai qayda-qanunun mühafizəsinin Kompleks modeli (MİPP) çərçivəsində daha geniş təşəbbüsün bir hissəsidir. Bu təşəbbüs ölkənin bəzi rayonlarında cinayətkarlığın profilaktikasının effektivliyinin artırılmasına yönəldilmişdir. Daxili İşlər Nazirliyi Ədliyyə Nazirliyi ilə birlikdə ailə zorakılığı ilə bağlı şikayətlərə baxılması qaydasını standartlaşdıran ümumi strategiya əsasında fəaliyyət göstərir.

İctimai Təhlükəsizlik Polisinin tərkibinə ailə zorakılığı məsələləri ilə məşğul olan iki mühüm orqan daxildir: 1) Zorakılıq qurbanlarına yardım göstərilməsi və onların məlumatlandırılması

⁴³ Implementing a Comprehensive and Co-Ordinated Approach. An assessment of Poland's response to prevent and combat gender-based violence, Council of Europe, 2016.

İdarəsi (GAİV) (patrul polisleri); 2) Cinayət axtarışının strukturuna daxil olan Ailə zorakılığına qarşı mübarizə üzrə Xüsusi qruplar (EEVD). GAİV əməkdaşları sutkada 24 saat/həftədə 7 gün olmaqla, bütün zorakılıq qurbanları (ailə zorakılığının qurbanları və intim partnyorların hədəfi olmuş qurbanlar da daxil olmaqla) ilə işləyirlər. EEVD əməkdaşları müdaxilə taktikası üzrə xüsusi hazırlıq keçir və ailə zorakılığı işləri üzrə cinayət təhqiqatının aparılmasına görə cavabdehlik daşıyırlar; onlar, həmçinin, qanun pozucuları ilə işləyirlər.

Zorakılıq qurbanları ilə işləyən polis qrupları və qanun pozucuları ilə işləyən qruplar əlaqəli fəaliyyət göstərir və həmçinin, öz işlərini prokurorluqla koordinasiya edirlər. Bu cür yanaşma zorakılıq qurbanlarının təhlükəsizliyini və müdafiə hissini yüksəldən prosedurların həyata keçirilməsinə sürətləndirmək və məcburi xarakterli operativ tədbirlər görmək imkanı yaradır. Lakin burada üzə çıxan müəyyən çatışmazlıqlar zorakılıq qurbanlarının hüquq və imkanlarının daha da genişləndirilməsi zərurətini ortaya qoymuşdur. Həmçinin, müəyyən edilmişdir ki, polis və prokurorluq sırf ailə zorakılığı ilə bağlı məşğul olacaq kifayət qədər sayda əməkdaşlarla komplektləşdirilməlidir.⁴⁴

Əlavə 7.

Xarici təcrübə

İngiltərə və Uels. 2014-cü ildə ümumi dinləmələrin keçirilməsindən sonra İngiltərə və Uelsin Baş prokurorluğu "Prokurorluq əməkdaşları üçün ailə zorakılığı ilə mübarizə üçün yeni təlimat"ı elan etdi. Təlimatda ailə zorakılığı hallarının üzə çıxarılması anından məhkəmə təhqiqatının başlanmasına, girov müqabilində azad edilməyə və hökmün çıxarılmasına qədər prokurorların vəzifələri izah edilir. Bundan başqa təlimatda ailə zorakılığı işləri üçün xarakterik olan mövzulara diqqət yetirilir. Bu mövzulara əsassız ehtimallardan imtina, təhlükələrin qiymətləndirilməsinin aparılması, zorakılıq qurbanları tərəfindən birbaşa sübutların olmaması halında fəaliyyət qaydası, qurumlararası koordinasiya, eləcə də mülki və ailə işlərinin aparılması qaydası aiddir.

İngiltərə və Uelsin Baş prokurorluğu və Londonun paytaxt polisi Xidməti ailə zorakılığı işlərinin aparılması qaydası ilə bağlı milli siyasəti əks etdirən və bu qurumların ayrı-ayrı işlərə vahid yanaşmasının təmin edilməsinə kömək edən xidmətin səviyyəsi haqqında razılaşma imzalamışlar. Analoji razılaşma ailə zorakılığı ilə bağlı təhqiqatın, məlumatların qeydə alınmasının və şikayətlər üzrə ittihamnamənin elan edilməsinin proseduru və qaydalarını tənzimləyən birgə fəaliyyət proqramına uyğun olaraq, Şotlandiya Polis Xidməti və Şotlandiya Prokurorluğu arasında mövcuddur.⁴⁵

Bosniya və Herseqovina. Bosniya və Herseqovinada ailə zorakılığı ilə bağlı işlərin aparılması təcrübəsinin tənqidi şəkildə öyrənilməsi üçün iki işçi qrupu yaradılmışdır. Bosniya və Herseqovina Federasiyasının və Serbiya Respublikasının prokurorlarından ibarət olan

⁴⁴ <https://www.psp.pt/Pages/atividades/MIPP.aspx>

⁴⁵ Crown Prosecution Service, Domestic Abuse Guidelines for Prosecutors. URL: <https://www.cps.gov.uk/legal-guidance/domestic-abuse-guidelines-prosecutors>; Crown Prosecution Services, Service Level Agreement between the Crown Prosecution Service London and the Metropolitan Police Service for domestic violence cases. URL: <https://www.cps.gov.uk/publication/service-level-agreement-between-crown-prosecution-service-london-and-metropolitan>; Joint protocol between Police Scotland and the Crown Office & Procurator Fiscal Service. URL: https://www.scotland.police.uk/assets/pdf/keep_safe/175573?view=Standard

birinci qrup ailə zorakılığı ilə bağlı işlər üzrə prokurorluq orqanlarının təcrübəsini təhlil edərək, prokurorlar üçün ailə zorakılığı məsələləri üzrə Məlumat kitabçası hazırlamışdır. Analoji qaydada hakimlərdən ibarət qrup ailə zorakılığı ilə bağlı icmal tərtib etmiş, sonra isə iki nəşr hazırlamışdır: məhkəmə təcrübəsi haqqında məlumat kitabçası (“Bosniya və Herseqovinada ailə zorakılığı haqqında işlərin qiymətləndirilməsi ilə bağlı mülahizələr”) və praktik təlimat. Hər iki nəşrdə hakimlər üçün məhkəmə iclaslarının gedişində istifadə oluna biləcək praktik tövsiyələr öz əksini tapmışdır. Bu tövsiyələr hüquq nəzəriyyəçiləri, paraktik fəaliyyətlə məşğul olan hüquqşünaslar, hakim və prokurorların peşə hazırlığına görə cavabdeh olan müəssisələr tərəfindən nəzərdən keçirilmişdir. Bu qabaqcıl təcrübənin mühüm xüsusiyyəti ondan ibarətdir ki, metodik materiallar təcrübi fəaliyyətlə məşğul olan mütəxəssislər tərəfindən digər təcrübi fəaliyyətlə məşğul olan mütəxəssislər üçün hazırlanmışdır və buna görə də onların təcrübi fəaliyyətinə uyğunlaşdırılmış məsləhətləri özündə əks etdirir.

Əlavə 8.

Xarici təcrübə

Lüksemburq. 2003-cü ildə Lüksemburqda ailə zorakılığı barədə qəbul edilmiş qanun polis əməkdaşlarına qanun pozucularının evdən müvəqqəti kənarlaşdırılması ilə bağlı yeni səlahiyyətlər vermişdir. Qanunun lazım olan qaydada və effektiv tətbiqini (xüsusən, qanun pozucularına münasibətdə polisin səlahiyyətləri ilə bağlı) təmin etmək məqsədilə polis əməkdaşları üçün məcburi kurs işlənilib hazırlanmışdır.⁴⁶ Bu kurs işə yeni başlamış polis işçiləri üçün nəzərdə tutulmuş ikiillik peşə hazırlığı proqramının tərkib hissəsidir. Zorakılıq qurbanlarının müdafiəsi sahəsində ixtisaslaşmış iki təşkilat tərəfindən yaradılmış həmin kursun məzmununa aşağıdakı məsələlər daxildir: 1) ailə zorakılığının xarakteri və xarakteristikası; 2) qanunauyğun şəkildə polisin müdaxiləsi və zorakılığın qurbanı olmuş şəxslərlə işin aparılması qaydası; 3) prokurorluğa göndərilən hesabatlarda ailə zorakılığı və ona müdaxilə hallarının (o cümlədən, qanun pozucularının kənarlaşdırılması məsələsinin həlli məqsədilə) lazımı qaydada əks etdirilməsi üsulları. Təlimin təşkili ilə paralel olaraq, polisin işini asanlaşdıran bir sıra vasitələr işlənilib hazırlanmışdır. Həmin vasitələrə nəzarət siyahıları, müdaxilə protokolları, cinayətlər barədə hesabatlar və zorakılıq qurbanları və qanun pozucuları barədə məlumatların uçotu üçün informasiya kartları aiddir. Lüksemburq polisinin potensialının artırılması ilə bağlı digər tədbirlərdən operativ fəaliyyət sahəsində qabaqcıl təcrübənin mübadiləsi və ümumi problemlərin həlli məqsədilə Almaniyaya polis bölmələri ilə illik kontaktları qeyd etmək olar.

Əlavə 9.

Xarici təcrübə

Almaniyada məişət zorakılığı törətmiş şəxslərlə uzun illər ərzində aparılan xüsusi işdən sonra aydın oldu ki, bu işi peşəkar əsasda qurmaq və vahid keyfiyyət standartları qəbul etmək

⁴⁶ EIGE(2015), Preventing domestic violence. Good practices, pp.56–58.

zəruridir. 2007-ci ildə hüquq pozucuları ilə işləyən təşkilatlar vahid yanaşma və metodologiya hazırlamaq üçün məişət zorakılığı törətməkdə təqsirli şəxslərlə iş üzrə Federal Assosiasiyanın (BAG TÄHG) eqidası altında birləşdilər.

BAG TÄHG üç il ərzində məsləhətləşmələr, həmçinin öz effektivliyini göstərən monitoring və qiymətləndirmə metodları vasitəsilə standartlar işləyib hazırladı. Standartlar layihəsi zorakılıq qurbanlarının rəylərini nəzərə almaq məqsədilə qadın sığınacaqları federasiyası və etimad telefonları federasiyası kimi maraqlı tərəflərlə testdən keçirildi. Standartların işləyib hazırlanması prosesinə Ailə, Ahıllar, Qadın və Gənclər Federal Nazirliyi dəstək verdi.

Standartları hazırlanması və tətbiqi göstərdi ki, məişət zorakılığı törədənələr üçün nəzərdə tutulan proqramlar davranışın dəyişməsinə müsbət təsir göstərə bilirlər.⁴⁷

Əlavə 10.

Xarici təcrübə

Fransa hökuməti qadınlara münasibətdə zorakılıqla bağlı məlumatlılıq səviyyəsinin yüksəldilməsi üzrə özünün ilk kampaniyasını bu məsələ üzrə genişmiqyaslı milli rəy sorğusunun keçirilməsindən sonra 2001-ci ildə “Susduğumuz bəsdir” adı altında aparmışdır. 2006-cı ildən etibarən Fransada bu cür kampaniyalar hər il keçirilir. Kampaniyaların mövzuları hər il dəyişdirilir və onların əsas ideyaları kütləvi informasiya vasitələrindəki çap məhsulları və videomateriallar, eləcə də vərəqələr, plakatlar, kitabçalar və bu mövzuya həsr olunmuş veb-sayt vasitəsilə ictimaiyyətə çatdırılır. Bu kampaniyalar çərçivəsində qadınlara münasibətdə zorakılığın müxtəlif formaları nəzərdən keçirilir, ümummilli “qaynar xətt” reklam olunur, zorakılıq qurbanlarının Fransa qanunvericiliyinə uyğun olaraq müdafiə üçün necə müraciət edə biləcəkləri barədə informasiya, eləcə də kömək göstərən mütəxəssis və QHT-lərin kontakt məlumatları təqdim olunur.⁴⁸

2018-ci ildə “Reaksiya vermək hər şeyi dəyişə bilər” (Réagirpeuttoutchanger) adı altında keçirilən kampaniyada xüsusi diqqət yetirilən məsələ ondan ibarət idi ki, qadınlara münasibətdə zorakılığa məruz qalmış şəxslərin yaxınları, zorakılıq şahidləri susmamağa, zorakılığın qarşısının alınmasına yönəlmiş fəaliyyət göstərməyə çağırılırdılar. Bu kampaniyanın keçirilməsi qanunvericilikdə və siyasətdə dəyişikliklərin (seksist davranışa/küçədə söz atmağa görə cinayət məsuliyyətinin tətbiqi, zorakılıq qurbanlarının öz şikayətlərini yükləməsi üçün onlayn platformanın yaradılması) edilməsi ilə eyni vaxta təsadüf edirdi.

Fransada keçirilən bütün kampaniyaların qadınlara münasibətdə zorakılığın qarşısının alınması üzrə milli fəaliyyət planları ilə əlaqələndirilməsi faktı bu kampaniyaların ildə-ildə daha rəngarəng olmasını təmin edir.

⁴⁷ <https://eige.europa.eu/gender-based-violence/good-practices/germany/standards-work-perpetrators>.

⁴⁸ <https://eige.europa.eu/gender-based-violence/good-practices/germany/standards-work-perpetrators>.

İSTİNADLAR

1. World Health Organization (2013), Global and regional estimates of violence against women: prevalence and health effects of intimate partner violence and non-partner sexual violence, Geneva.
2. European Union Agency for Fundamental Rights (2014), Violence against women: an EU-wide survey. Results at a glance, Luxembourg.
3. Organisation for Security and Co-operation in Europe (2019), OSCE-led survey on violence against women: Main report, Vienna.
4. Суицид в СМИ: регулируются ли вопросы освещения самоубийств в этических кодексах? (presscouncil.ru).
5. <https://azerbaijan.unfpa.org/az/publications>
6. "Gender (kişivə qadınların) bərabərliyinin təminatları haqqında" AR Qanunu <http://e-qanun.az/framework/12424>
7. "Məişət zorakılığının qarşısının alınması haqqında" AR Qanunu. <http://e-qanun.az/framework/20131>
8. "Məişət zorakılığı törətmiş şəxslərin profilaktik qeydiyyatı götürülməsi və həmin şəxslər ləğv edilmiş qərarları işin aparılması Qaydası". <http://e-qanun.az/framework/22718>
9. "Məişət zorakılığı ilə bağlı məlumat bankının təşkili və aparılması Qaydaları". <http://e-qanun.az/framework/22719>
10. "Məişət zorakılığı barədə şikayət dəcənazət tərkibinin əlamətləri olmadıqda, şikayətlərə baxılma Qaydası". <http://e-qanun.az/framework/23241>
11. sosial.gov.az. Akkreditasiya olunmuş qeyri-dövlət mərkəzləri
12. <http://www.genderstudies.info/ravens/ravens6.htm>
13. Volodina v. Russia, Application no. 41261/17, judgment of 9 July 2019.
14. Bevacqua and S. v. Bulgaria (2008); A. v. Croatia (2010); Eremia and Others v. the Republic of Moldova (2013).
15. <https://static.president.az/media>
16. Ailə, Qadın və Uşaq Problemləri üzrə Dövlət Komitəsi - Günün aktual problemi - İNTİHAR (scfwca.gov.az).
17. Суицид в СМИ: регулируются ли вопросы освещения самоубийств в этических кодексах? (presscouncil.ru).
18. Azərbaycan Jurnalistlərinin Peşə Davranışı Qaydaları (presscouncil.az).

19. Элизабет Дюбан. Исследование по вопросам предотвращения и борьбы с насилием в отношении женщин и домашним насилием, в том числе в ситуациях социального неблагополучия, в Российской Федерации.
20. GREVIO (2017), Baseline Evaluation Report Austria, Council of Europe.
21. Report submitted by the Netherlands pursuant to Article 68, paragraph 1 of the Council of Europe Convention on preventing and combating violence against women and domestic violence (Baseline Report).
22. Commission for Citizenship and Gender Equality (2019), National-level reviews — Portugal for Twenty-fifth anniversary of the Fourth World Conference on Women and adoption of the Beijing Declaration and Platform for Action (1995).
23. “Bevakua və S. Bolqarıstana qarşı (Bevacqua and S. v. Bulgaria)” işiüzrə AİHM-in Qərarı (2008), §51, AŞ Nazirlər Komitəsinin izahedici Tövsiyəsi Rec (2002)5.
24. Структура «ООН-женщины» (2012 г.), «Пособие для разработки законодательства по вопросам насилия в отношении женщин», Нью-Йорк, стр. 16, 63; GREVIO (2019), Baseline Evaluation Report Sweden, Council of Europe.
25. GREVIO (2019), Baseline Evaluation Report Sweden, Council of Europe, and Comments submitted by Sweden on GREVIO’s final report on the implementation of the Council of Europe Convention on preventing and combating violence against women and domestic violence (Baseline Report), 2019.
26. Implementing a Comprehensive and Co-Ordinated Approach. An assessment of Poland’s response to prevent and combat gender-based violence, Council of Europe, 2016.
27. <https://www.psp.pt/Pages/atividades/MIPP.aspx>
28. EIGE (2015), Preventing domestic violence. Good practices.
29. <https://eige.europa.eu/gender-based-violence/good-practices/germany/standards-work-perpetrators>.
30. <https://www.stop-violences-femmes.gouv.fr>

Ailə, Qadın və Uşaq Problemləri üzrə Dövlət Komitəsi

Ünvan: AZ 1000, Bakı şəhəri, Ü.Hacıbəyli 80, Hökumət Evi, IV Qapı

Tel: (+994 12) 498 00 92

Faks: (+994 12) 493 58 72

E-mail: office@scfwca.gov.az

<https://twitter.com/AileQadinUsaq>

<https://www.instagram.com/aileqadinusaq/>

<https://www.facebook.com/AileQadinUsaqProblemleriUzreDovletKomitesi/>

Hesabat işi Azərbaycan Respublikası Ailə, Qadın və Uşaq Problemləri üzrə Dövlət Komitəsinin sifarişi əsasında ekspert Abil Bayramov tərəfindən hazırlanmışdır.

Kağız formatı 60×84 ¹/₈.

Fiziki çap vərəqi 5,5. Tiraj 70. Sifariş 100.

“Letterpress” Nəşriyyat Evi ndə çap olunmuşdur.